

LATSO DIIVES

Opetushallituksen romaniväestön tiedotuslehti

1-2 • 2023

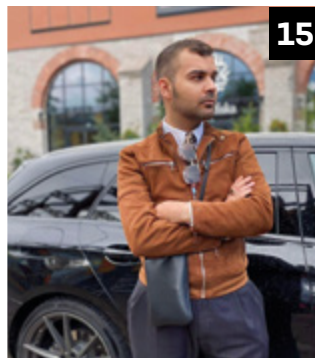
Kuulumisia
Uudeltamaalta,
sivu 14

Kohtaamisia
romanien kanssa,
sivu 22

Romano Missio ry
– Työtä romanien
hyväksi jo 117 vuotta,
sivu 30

Suomen
Kulttuurirahaston
tuki romanikielelle ja
-kulttuurille, sivu 40

Tässä numerossa >

3 Pääkirjoitus

4 Kuulumisia Uudeltamaalta

12 Vastataan, kun kysytään!

16 Runokulma

17 Aro Punkaharju kurko džeelo hastes!
- Punkaharjulla viikko kului nopeasti

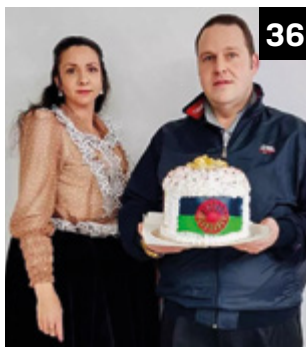
20 So me rikkavaa te tšeeraa ka me vaa
baaride
Mitä minä haluan tehdä isona?

22 Kohtaamisia romanien kanssa

27 Elämän kasvattama

28 Minun mielestäni

30 Romano Missio ry
- Työtä romanien hyväksi jo 117 vuotta

33 Tarinoita romanikielen merkityksestä

36 Tilaisuuksia ja tilanteita 2023

38 Kahvikupin mittaiset terveiset

40 Romanikielen elvytysohjelman hankkeet
keskustelutilaisuus Opetushallituksessa

46 Ajankohtaista

LATŠO DIIVES

Opetushallituksen romaniväestön tiedotuslehti 1-2 • 2023

TOIMITUS

Opetushallitus
Romaniväestön koulutus
PL 380, 00531 Helsinki

TILAUKSET JA

OSOITTEENMUUTOKSET
miriam.schwartz@oph.fi

Osoitteen muutoksen yhteydessä tulee mainita myös entinen osoite. Postitettava muutoslomake on takakannessa.

PÄÄTOIMITTAJA

Miriam Schwartz
miriam.schwartz@oph.fi

TOIMITTAJAT

Susanna Rajala
susanna.rajala@oph.fi

Jaakko Laakso
jaakko.laakso@
edukauhava.fi

ULKOASU JA TAITTO

Innocorp Oy
Milla Toro
milla.toro@innocorp.fi

KANNEN KUVA

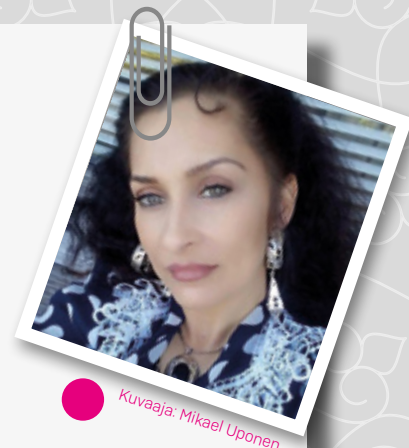
Xxxxxxxx

PAINOPAIKKA

Grano Oy
ISSN 1238-4593

OPETUSHALLITUS
UTBILDINGSSTYRELSEN

Kuvaaja: Mikael Uponen

Mo džiivel romani tšimb - Eläköön romanikieli!

Suomen romanikielen elvytysohjelma toimenpide-esityksineen on laadittu vuosille 2023–2030. Ohjelma sai nimekseen Mo džiivel romani tšimb - Eläköön romanikieli!

Toimenpiteiden toteuttaminen seuraavien seitsemän vuoden aikana edellyttää kuitenkin yhteistyötä, sitoutumista ja ennen kaikkea tahtotilaa.

Olen miettinyt viime aikoina omaa suhdettani romanikieleen. Kieltä puhuttiin aikoinaan kotonani ja olin siinä onnellisessa asemassa, että sain opiskella romanikieltä myös peruskoulun ensimmäiseltä vuosiluokalta lukion päättämiseen saakka.

Käytänkö sitä arjessani? Valitettavasti en niin paljon kuin haluaisin. Romanikielen elvytysohjelman toimenpiteet, niissä edistyminen ja tavoitteessa onnistuminen on meidän romaneiden omalla vastuulla. Arvostammeko kielitämme vai annamme sen kuolla puhumat-

tomuuteen? Mitä olemme yksilöinä valmiita tekemään kiellemme elvyttämiseksi?

Suomen romanikieli on vaarassa hävitä, ja tarvitsemme toisiamme, jotta voittaisimme elvytystaistelun. Muun muassa tästä aiheesta voimme lukea tämän kertaisesta lehdestämme. Teemanamme on kielen merkitys ja erityisesti romanikielen elvytyksen tärkeys.

Haastan näillä mietteillä ja kysymyksillä niin itseäni kuin kaikkia Latšo Diiveksen lukijoita. Pohditaan kaaleet omaa suhtautumistamme romanikielen elvytykseen. Kaikki lähtee meistä itsestämme.

Haluan sydämestäni kiittää työtoveriani ja mentoriani Susanna Rajalaa, jolta olen saanut oppia enemmän kuin paljon. Opetusneuvoksen virasta eläköityvä Susanna on antanut elämästään, osaamisestaan sekä sydämen sivistyksestään suuren siivun Suomen romanien hyväksi. *

Miriam Schwartz

Tekstit ja kuvat JAAKKO LAAKSO

"Muuta ajatuksiasi – muuta maailmaasi"

Suomen Romanifoorumi kohtaa, haastaa ja vaikuttaa

On kesäkuinen keskiviikkoamu Suomen Romanifoorumin toimitiloissa Palkkatilantorin laidalla Helsingissä. Tunnelma on lepoisa, läsnä on viitisentoista ihmistä. Romanifoorumin työntekijöistä osa kokoustaa neuvotteluhuoneessa, verkostokoordinaattori **Sanna Lindberg** kirjoittaa tietokoneella omalla työpisteellään ja toiminnanjohtaja **Allan Armas Lindberg** on aloittamassa päivän ohjelmaa.

Aluksi vuorossa on aamunavaus. Allan Lindberg puhuu muutoksen mahdollisuudesta ja yhteiseen toimintaan suhtautumisesta.

– Mahtavaa, että meitä on koolla näinkin paljon miehiä. Ollaan vapaasti, puhutaan rehellisesti. Sanokaa rehellisesti sekin, jos ette koe tätä toimintaa omaksenne. Sekin on ok. Sitoudutaan kuitenkin siihen, että ollaan rehellisiä ja tosissamme. Muistetaan myös, että tämä on vapaaehtoista ja avointa toimintaa, Lindberg juttelee sohvaryhmillä istuville miehille.

– Jos haluaa muuttua, täytyy olla valmis muuttamaan omat ajattelutavat”, Lindberg kertoo kuulijoilleen.

Meneillään on Romanifoorumin vetämän D7-hankkeen kokoontuminen. ”Muuta ajatuksiasi – muuta maailmaasi”, lainaa Allan Lindberg ajattelijaa, jonka nimi ehtii livahtaa minulta ohi.

– Mä näen tässä sellaisia miehiä, joilla on mahdollisuus mihin vain, jatkaa hankkeen työntekijä **Miska Nyman**. Tunnelma on luottamuksellinen ja avoin. Tuntuu, että työntekijöitä kuunnellaan.

Helsinki on hyvä paikka, jos keskittyy oikeisiin asioihin

Saska Nyman on kotoisin Joensuusta, mutta asunut jo pitkään Helsingissä. Hänen perheessään on kolme lasta. – Olen tykännyt asua täällä. Täällä on kaikki palvelut. Joensuussa talvisin tuli vähän sellainen ankea filis. Olis halunnut nähdä enemmän ihmisiä. Täällä on enemmän sosiaalisia suhteita ja mahdollisuuksia tehdä asioita, Nyman kertoo.

Saska Nyman opiskelee sosiaali- ja päihdetyötä Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omniassa ja valmistuu tänä kesänä päihde- ja mielenterveys-työntekijäksi. Hän on tehnyt työharjoittelut Romanifoorumilla ja viimek-

si edellisenä päivänä suorittanut yhden näytön.

Nyman oli aiemmin itse D7-hankkeessa ryhmäläisenä. Hän kertoo isosta elämänmuutoksestaan. – Ryhmä antoi tukiverkostoa, kun halusin lähteä muutosta kohti ja jättää vanhaa elämää taakse. Minulla ei oikein ollut sellaisia normaaliپییرهjä, mutta täällä oli ihmisiä, joiden seuraan saatoinkin tulla ja jotta tukivat minua, Nyman kertoo. – Oli myös ihmisiä, kuten Miska (Nyman), joiden muutosta ihailin.

– D7:ssä opettelini tutustumaan itseeni sekä sisäiseen maailmaani ja se oli minulle hyödyllistä, Nyman pohjaa. – Minua autettiin suuntautumaan tulevaisuuteen, mietittiin minulle hyviä vaihtoehtoja. Itseäni kiinnosti päihdetyön tekeminen jonain päivänä, hän jatkaa.

Saska Nyman toteaa, että vaikka Helsinki on monessa mielessä hyvä paikka, asiat riippuvat myös siitä, mitä siellä touhuu. – Täällä voi itsensä saada myös ongelmiin ja elämänsä rikki, jos on väärissä porukoissa. Näin kävi minulle. Oon kahdeksan kertaa ollut vankilassa. Mulla sosiaaliset suhteet oli aina niissä huonoissa پییرهissä, Nyman ker-

Allan Armas Lindberg D7-hankkeen
kokoontumisessa.

Saska Nyman

→ too. – Helsinki on hyvä paikka, jos keskittyy oikeisiin asioihin, siinä on kaksi puolta. Nyt kun olen tätä uutta elämää lähtenyt elämään, niin täällä on paljon mahdollisuuksia. Ihmisen pitää vain olla tarkkana, mitä tekee, kenen kanssa liikkuu ja mille asioille antaa arvoa, Nyman pohtii.

Villistä Ruotsista turvallisempaan Helsinkiin

Robin Valentin on kotoisin Ruotsista, Tukholmasta. Nyt hän on asunut Helsingissä kymmenen-viisitoista vuotta. Valentin kertoo elämänsä olleen risaista. – Lähdin nuorena Tukholmasta yksin tänne tulemaan. Sitten on ollut

näitä vankilakierroksia. Nyt olen pyrkinyt parempaan elämään ja tekemään muutosta itsessäni. Uskon, että tämä uusi suunta antaa minulle enemmän, hän pohtii.

– Olen ollut niin paljon vankilassa, etten enää jaksanut sitä. Pitää vain suorittaa nämä loppujutut sinne. Siviili kutsuu 28. kesäkuuta, Valentin kertoo. Hän suunnittelee tällä hetkellä sosiaalityöntekijän kanssa kuntouttavaan työtoimintaan lähtemistä. – Elämä on mennyt aika lailla alamäkeä. Olisi kiva, jos joskus olisi tasaisempaa. Nyt uskon, että pysyn tällä tiellä, Valentin sanoo vakavana.

Miltä Helsinki näyttää Tukholmassa varttuneen silmin? – On siinä iso ero,

päätin lähinnä siksi muuttaa Suomeen, kun en jaksanut enää olla Ruotsissa. Siellä on tänä päivänä niin tiukkaa ja vaarallista asua, Valentin kertoo. – On katujengit ja muuta, eikä siellä uskalla oikein pihalle mennä, kun voi tulla sivuosumia. Se on muuttunut, ei siellä näin rajua ollut, kun olin nuorempi.

Valentin kertoo, että Ruotsin eri romaniryhmät eivät hirveästi erotu katukuvassa. – Heillä on omat jutut, heitä ei siellä oikein näy. Suomessa taas kaaleita voi tulla kymmenen vastaan kauppareissulla, se on minusta mukavaa.

Keskustelu kääntyy lisää Ruotsin romaniyhteisöön tai pikemmin-

kin –yhteisöihin. – Ruotsissa elää tosi paljon ja monia romaniryhmiä, Allan Lindberg kuvailee. On sintejä, kalderaš-romaneja ja erilaisia romaniryhmiä. He elävät vähän eri tavoin, kuin Suomen romanit, hän jatkaa. – Heitä arvellaan olevan siellä jopa 100 000 kaikkiaan. – Asuin itse Rinkebyssä, siellä on Puolan-, Italian- ja Ranskan romaneja ja muitakin. Varmaan vain kaksi perhettä, jotka olivat niin sanotusti Ruotsin romaneja, Robin Valentin muistelee.

Innokas keskustelu ruotsalaisen yhteiskunnan rakenteista ja Ruotsissa asuvista romaneista jatkuu miesten kes-

ken. Hieman myöhemmin miehet lähtevät yhdessä liikuntaa harrastamaan.

Matka sisäänpäin, ei ulospäin

Jatkamme haastattelua Allan ja Sanna Lindbergin kanssa heidän toimistonsaan. Allan Lindberg kertoo, että äsken kokoontunut D7-hanke on yksi Romanifoorumin työmuodoista.

– Ryhmäläisillä on velvoite tulla ryhmään, jos he siihen osallistuvat. He saavat kolmesti viikossa tulla viideksi tunniksi kerrallaan tänne. He suorittavat siis vankilaa täällä sen ajan, mutta siihen ei ole pakko lähteä; he voivat istua vankilassakin, jos tämä ei tunnu omalta toiminnalta,

Lindberg kertoo. – On mukavaa, että moni on jäänyt tähän ryhmään myös vapauduttuaan muun muassa työssä oppimaan. Näin tulee sellainen jatku-
mo asiaan.

Lindberg näkee tärkeänä saman asian, jonka Saska Nymankin nosti esiin. – Esikuvia tarvitaan ihmisistä, jotka ovat onnistuneet elämänmuutoksessa. Toki vankilassakin on samantyyppisiä ryhmiä, mutta siellä on pääasiassa ammattilaisia ohjaamassa. Täällä meillä ryhmässä on mukana toisia romanimiehiä, jotka ovat kokeneet muutoksen ja ovat myös vertais-
tukena. Se on tärkeä juttu, Lindberg toteaa. →

→ D7-ryhmään osallistuvien elämänmuutosta täytyy mitata pitkällä aikavälillä, Allan Lindberg painottaa.

– Parhaimmillaan ajatustapojen muutos tulee näkyviin. Huomaa, kuinka miehet sanoittavat omaa elämäänsä uudella tavalla. He toimivat vastoinkäymisten kohdalla eri tavoin, kuin aiemmin. Resilienssi, vastoinkäymisten sietokyky kasvaa, Lindberg kertoo. – Miehet alkavat puhumaan eri tavalla esimerkiksi lapsistaan ja huolehtimaan heistä paremmin.

– Kuten Saskakin tuossa kuvasi, ihminen lähtee ryhmässä ennen kaikkea tutustumaan itseensä, ajatuksiinsa ja niihin arvoihin ja asenteisiin, jotka vaikuttavat omaan elämään. Se on jo iso asia, Lindberg painottaa. – Samalla henkilö lopettaa muiden syyttelyn ja huomaa, että on itse tehnyt niitä valintoja. Se on tärkeä juttu.

Monelle vankilassa olleelle, niin romanille, kuin pääväestön ihmiselle uskoontulo on ollut tärkeä avain elämänmuutokseen. Lindberg kertoo, että ryhmässä kuitenkin painotetaan, että esimerkiksi usko ei ole mikään automaatti tai vesi, joka heitetään päälle muuttaen kaiken kuin taikauskusta. – Usko antaa pikemminkin turvallisuuden lähteä tutustumaan itseensä ja työstämään ajatuksiaan. Se antaa turvaa lähteä matkalle sisäänpäin, ei ulospäin, tutustumaan omiin traumoihin, tunnelukkoihin, niihin juurisyihin, miksi on lähtenyt siihen suuntaan, kuin on lähtenyt, Allan Lindberg kertoo.

– Uskon, että jokainen, joka osallistuu näihin ryhmiin ja kuuntelee avoimesti, mitä siellä puhutaan, saa varmasti uusia ajatuksia. Sellaisia asioita ja huomioita, mitä ei ole koskaan aiemmin käynyt läpi omassa päässään. Kun niitä lähtee

työstämään ja jos on avoimella mielellä, tulos on aivan päivänselvä, toteaa myös Sanna Lindberg.

Sieviläinen näkökulma pääkaupunkiseutuun

”Romanifoorumin Armas ja Sanna” eli Lindbergit ovat kotoisin Sievistä, Keski-Pohjanmaalta.

– Helsingin on sillä tavoin hyvä paikka, että täällä ihmisillä on kaikki maailman mahdollisuudet, Allan Lindberg toteaa. – On mahdollisuus opiskella, työllistyä ja kaikkea. Kilpailu tosin on kovaa. Jos Helsingissä meinaa pärjätä, täytyy olla osaava. Pelkällä ammattinimikkeellä ei välttämättä saa työtä, mutta jos on osaamista, työllistyy kyllä, hän jatkaa.

Pohjalaiselle luonteelle ihmisten kohtaamistavat ovat olleet kulttuurishokki. – Ihmiset ovat pidättyväisiä ja

täytyy olla tosi tuttu, että lähdetään esimerkiksi kahville tai puhumattakaan, että joku kutsuu kotiinsa, Lindberg kertoo. – Niin ja sitten ei välttämättä tervehdity vastaantulijoita vaikkapa lenkillä tai kun samassa kerrostalossa asuva tulee vastaan portaikossa. Se on minusta jopa vähän töykeää, Sanna Lindberg ihmettelee.

– Suojamuurit ja sellaiset reviiirit ovat aika paljon laajempia kuin Keski-Pohjanmaalla, Allan Lindberg jatkaa. – Mutta paljon on hyvää, täällä voi harastaa mitä vain, opiskella ja työmahdollisuuksiakin on.

– Kaikki on lähellä, Sanna Lindberg toteaa. – Ja kaunis kaupunki, paljon nähtävyyksiä, Armas jatkaa. – Yölläkin voi käydä kaupassa, Sanna naurahtaa.

SRF – Suomalaisen romaniyhdistysten kattojärjestö

Sanna Lindberg kertoo, että Suomen Romanifoorumi on ennen kaikkea mahdollistaja.

– Meidän tärkeä tehtävämme on auttaa ja tukea yli 30:a jäsenjärjestöämme kolmannen sektorin työssä, jota yhdistykset ansiokkaasti tekevät. Me koulutamme, kanavoimme tukia ja mahdollistamme. Mottomme on, että Romanifoorumi kohtaa, haastaa ja vaikuttaa.

Suomen Romanifoorumin tärkeä vuosittainen tapahtuma on Liittopäivät, joka tänä vuonna järjestettiin Hauhollla. – Liittopäivillä Romanifoorumille valitaan hallitus, joka ohjaa ja valvoo toimintaa. Me työntekijät olemme vastuullisia hallitukselle, jossa

istuu eri romaniyhdistysten edustajia. Hallituksen puheenjohtajana jatkaa tällä toimintakaudella mikkeliäinen Janne Blomerus, joka valittiin tehtävään keväällä 2022, Sanna Lindberg kertoo.

Tänä keväänä Romanifoorumi on jalkautunut maakuntiin ja käynyt tapaamassa eri jäsenjärjestöjensä hallituksia ja aktiiveja. – Olemme pitäneet koulutuksia useissa eri maakunnissa ja tavanneet ison määrän aktiivisia toimijoita. Nämä ovat olleet hyviä kohtaamisia, Lindbergit toteavat. – Alkukesään on vielä muutama tapaaminen kalenterissa ja ennen kesälomia suuntaamme muun muassa Seinäjoelle Lakeuden Romanit Ry:n ihmisiä tapaamaan. *

Klaukkalassa puhutaan romanikieltä niin yhteisön sisällä kuin videopuheluissa maailmalle

stuskelemme **Walde ja Helena Blomeruksen** kodissa Nurmijärven Klaukkalassa. Pihalla ulkoilee suuri-kokoinen koira, kahvi tuoksuu herkuksellisesti ja aika nopeasti sekä talon isännällä että vierailemassa olevalla Kyösti Nikkisellä on kitara kädessä. – Nämä ovat jo aika pitkään olleet minulla, innokas musiikkimies Walde kertoo. Japanin Fendereitä molemmat, hän tarkentaa. Jutulla ovat aluksi miehet, koska Helena laittelee kahvipöytää valmiiksi.

Minkälainen paikka Klaukkala on elää ja asua?

– Kyllä täällä elää voi, Walde Blomerus naurahtaa. – Olen täällä jo 16-17 vuotta asunut ja Kyösti pari vuotta vähemmän, hän kertoo. – Karjalan kaaleitahan me alun perin olemme. Itse muutin nuorena 1970-luvun puolivälissä Ruotsiin. Siellä asuin 2000-luvun alkupuolelle. Suomeen muutin takaisin muistaakseni 2004, Nikkinen jatkaa.

Kyösti Nikkinen kävi koulut Ruotsissa ja kasvoi siellä aikuiseksi. – Asuin näissä Ruotsin suurissa kaupungeissa, Tukholmassa ja Göteborgissa, hän kertoo. – Silloin kun muutin Suomeen, se oli hieman kulttuurishokki. Ruotsissa ei joutunut kokemaan syrjintää, mutta täällä jopa aivan virastoissa tuli vastaan sellaista ennakkoluuloisuutta. Se oli minulle oikeastaan kriisi, Nikkinen kuvailee.

Muuttuva kylä

Palaamme Klaukkalassa asumiseen. Onko paikka muuttunut kuluneen 15 vuoden aikana? – On, todella paljon,

miehet sanovat lähes yhteen ääneen. – Kun muutimme tänne, tämä oli hyvin rauhallinen paikka, mutta nykyään on aika villiä, Nikkinen pohtii. – Tänne on muuttanut paljon ulkomaalaisia sekä sellaisia syrjään jääneitä ihmisiä, jotka elävät monenlaisissa alakulttuureissa. Se näkyy täällä, Blomerus pohtii.

Hyvät kulkuyhteydet vahvuutena

Klaukkalan parhaita puolia on hyvä sijainti, Walde Blomerus kertoo. – Täältä ajaa tosiaan joka paikkaan tunnissa-parissa, Kyösti Nikkinen jatkaa. – Sataviisikymppiä Tampereelle, kolmekymppiä Helsinkiin, viisi minuuttia Vantaalle, Turkuun 170 km, Seinäjoellekaan ei ole kuin kolmisen tuntia, Blomerus laskeskelee. – Ja hyvät tiet joka suuntaan, Nikkinen jatkaa.

– Palvelut ovat Vantaan tai Hyvinkään suunnassa, miehet kertovat.

Miten romaniväestöön suhtaudutaan Klaukkalassa?

– Ihmiset täällä ovat aivan mukavia, meidät on otettu hyvin vastaan. Tietysti on kokemuksia, jotka olisivat saaneet jäädä kokematta, mutta pääosin hyvin, Walde Blomerus kertoo. – Eräs vanha herrasmies sanoi joskus bensa-asemalla – jota muuten ei enää ole – että ”teidät me tunnetaan täällä, sun ja Nikkisen ja Gunnarin eli Helenan (Blomerus) veljen porukka – me tiedetään miten te elätte ja olette”.

– On tultu siksikin tutuiksi täällä, että olemme tehneet paljon hengellistä työtä kaduilla ja esimerkiksi ruokajakoa, Kyösti Nikkinen kertoo. – Monesti jos jollain pääväestön nuorella on

ongelmia, meiltäkin saatetaan kysyä, että olisiko jotain ideaa, millä tilanteessa pääsisi eteenpäin. Useasti ollaan valtaväestön nuoriakin autettu matkan varrella, Nikkinen ja Blomerus kertovat. – Hyvät huhut leviävät onneksi siinä missä pahatkin juorut, Nikkinen toteaa.

Romanikieli vahvana osana identiteettiä

Syvennymme hetkeksi Walde Blomeruksen kanssa keskustelemaan romanikielestä. Se on hänelle merkittävä osa omaa identiteettiä. – Olen paljon pohjittanut romanikieltä ja sen tulevaisuutta. On tärkeää, että sitä käytetään – aivan sillä tavoin, miten sitä osaa ja miten on oppinut. On viisautta rakentaa sille pohjalle lisää; etsiä lisää työkaluja siihen mitä jo osaa.

Totean kuulleen puhuttavan myös siitä, että mikä on sitä oikeaa kaaleen kieltä ja oikeaa murretta.

– No tuota, minä olen kenties hieman väärä ihminen siihen vastaamaan, kun puhun itse niin paljon muitten romanien, esimerkiksi Itä-Euroopan romanien kieltä. Kaiken oppimisen kannalta on hyvä, että luetaan ja etsitään tietoa, sen puolesta liputan itse aina. Olen itsekin opettanut ja antanut neuvoja muille – esimerkiksi viime syksynä pidin yhden koulutuksen ja talven aikana toisen. Opetan ihan tällaista käytännön romanikieltä mitä puhutaan eri puolilla.

Walde Blomerus ei koe murre-eroja ongelmaksi. – Eihän esimerkiksi Itä-Euroopan murre lopulta eroa kauheasti Suomen kaalo-murteesta; vaik-

kapa Slovakian tai tietyn alueen Puolan romanit puhuvat hyvin pitkälle samaa kieltä. Se on samaan kielisukuun kuuluvaa kieltä, jossa on paljon samoja sanoja, Blomerus pohtii.

–Se mitä vastustan ja olen aina vastustanut, on, että me kehitämme jotain uutta ja omaa, joka ajaa meidät jälleen omaan yksinäisyyteen. Pitäisi enemmän käyttää valmiita asioita, joita Itä-Euroopan romaneilla jo on ja yhdistää kieltä vähän lisää. Silloin meitä olisi isompi yhteisö, isompi puhujakanta, joka tuo sen vahvuuden ja rikkauden siihen, että ”hei, me emme ole yksin”, Blomerus sanoo.

– Suomen romanithan ovat kautta aikain ajaneet itsensä yksinäisyyteen muista romaneista ja luulleet suurin piirtein, ettei muualla edes ole romaneja. Hyvin harvoilla suvuilla on kontaktit ja yhteys omiin sukuihin ulkomailta. Se on iso köyhyys ja suoranainen häpeä. Totta kai kieli kehittyy, kulkee ja saa paikallisia vaikutteita. Se on ihan normaalia, mutta sen ei tulisi kulkea omaan yksinäisyyteen.

Blomerus vertaa edellä kuvailemaansa asiaa englannin kieleen. – Mieti, jos meillä Suomessa olisi englanti keskeisenä kielenä, mutta me emme puhuisi samaa englantia kuin muut. Sehän ajaisi meidät kielellisesti eristyksiin. Tämä on ollut Suomen romanien tietynlainen köyhyys, että he ovat olleet yksinään, eristäytyneinä muista romaniryhmistä. Suomessa se kulttuuri on kietoutunut liikaa vaatteisiin. Se on silloin heikoissa kantimissa – vaatteet voivat palaa, mutta kieli ja tapamailma eivät.

Lapset oppivat kieltä kuulemalla

Myös kahvipöydän kimpussa häärinyt Helena Blomerus liittyy seuraamme. Hänelläkin on läheinen suhde romanikieleen, jota hän on myös opettanut lapsille. – Imatralla kun asuttiin 2000-luvun alkupuolella, opetin aika pitkäänkin, Blomerus kertoo. – Kävin peruskoulussa opettamassa parilla koululla muistaakseni kolmesti viikossa. Oppilaita oli yhteensä toistakymmentä. He opiskelivat romanikieltä muiden

tuntien päälle ylimääräisenä aineena, Blomerus kuvailee.

Opiskelussa lähdettiin alkeista. – Aivan sitä perusasiaa; kuka minä olen, mistä tulen – ja esimerkiksi persoonapronominit treenattiin, Helena Blomerus kertoo.

Blomeruksen mukaan Imatran suunnalla romanikieltä käytetään edelleen paljon, joten se ei ollut lapsillekaan vierasta. – Toki sitä puhutaan monesti sellaisena sekakielenä eli suomea ja romanikieltä vähän sekaisin, mutta se on kuitenkin tuttua ja lapset altistuvat sille. Olen sitä mieltä, että kyllä romanilasten kuuluu oppia puhumaan omaa kieltään. Meilläkin tässä pyörii näitä pojan pikkuviikeitä jatkuvasti. Kyllä he ymmärtävät, mitä me puhumme – ei heiltä salassa pysty keskustelemaan, Helena Blomerus naurahtaa.

Blomerukset kertovat, että he juttelivat romanikieltä arjessa keskenään. Walde Blomerus on myös opettanut sitä lapsilleen pienestä saakka. – Ei sillä tavoin kirjan kanssa, vaan aivan juttelin heille ja opetin lausumaan sanoja ja puhuimme kielestä heidän kanssaan.

– Kerro se juttu sieltä reissusta parin vuoden takaa, Helena kehottaa Waldea. Ja Walde kertoo.

– Tyttäreni Melissa, joka nyt täyttää 17, oli mukana Puolassa. Meitä aikuisia oli seurueesta suurin osa ja sitten muutamia lapsia. Kaikki aikuiset katsoivat suu auki, että miten Melissa ei tarvitse ollenkaan tulkkia, että miten hän voi ymmärtää sekä puhua ja miten nuo muut ymmärtävät häntä noin hyvin, Blomerus muistelee. – Samoin Rikhard pärjasi ja tykkäsi siellä olla, kun huomasi ymmärtävänsä, Helena Blomerus jatkaa.

Walde Blomerus kuvailee myös, kuinka hänelle saattaa soittaa Messengerillä tai Whatsappilla esimerkiksi puolalainen romani ja lapsenlapset pyörivät siinä ympärillä. Usein he ovat hirveän kiinnostuneita, että ”mitäs kieltä toi nyt on”. – Ja kyllä ne jo nykyään tietää, mitä kieltä siellä videopuhelussa puhutaan, Helena Blomerus toteaa.

Helena Blomerus

Vieläkö kielenopetus innostaisi Helena Blomerusta?

–Aikanaan vähän väsyin siihen useassa paikassa tramppaamiseen. Meillä on täällä Klaukkalassa ollut jo pidempään toiveena ja haaveena sellainen, että josko saataisiin jokin paikka, mihin voisi koota porukkaa kielenopiskelun ääreen. Siellä voitaisiin sitten elvyttää kieltä, Helena Blomerus toteaa. *

Vastataan, kun kysytään!

Kysymyksiä romanikielestä

Anette Åkerlund, romanikielen ja –kulttuurin yliopisto- opettaja

Millä keinoin romanikieltä tulisi mielestäsi elvyttää?

Ainakin taiteen keinoin – esimerkiksi aivan uudet romanikieliset laulut voisivat motivoida oppijoita. Samoin TV-ohjelmia tarvittaisiin ja materiaalia Youtube-kanaville. Tarvittaisiin sekä puhuttua kieltä että kirjallisuutta. Osa kuvallisesta materiaalista voisi olla myös tekstitettyä joko romanikielellä tai suomeksi.

Kirjakieli vai puhuttu kieli?

Puhuttu kieli siinä mielessä, että puhe riittää kommunikaation välineenä. Sen sijaan, jos osaa vain lukea, eikä pysty keskustelemaan, niin siitä puuttuu silloin aika oleellinen puoli. Yleensä kuitenkin, jos ihminen on niin aktiivinen, että käyttää kieltä ja puhuu sitä hyvin, siinä yleensä tulee mukana myös lukemisen kehittyminen.

Jos taas kysymys viittaa enemmän kielioppiin, niin silloin vastaan, että kirjakieli. Kursseillani pyrin siihen, että oppilaat oppivat esimerkiksi taivutta-

maan verbit eri persoonamuodoille, eikä mentäisi sillä tavalla puhekieleen, että olisi esimerkiksi vain yksi verbin muoto johon nojataan, kuten puhekielessä saattaa olla. Sitä kautta kieliopillisesti oikeampi, vivahteikkaampi puhe tapa tulee myös puhekieleen.

Tulisiko kieltä opettaa koulussa vai harrastekerhoissa?

Sekä että. Oppiaineena voi saada muodollisempaa oppia. Toisaalta kerhosta voi saada inspiraation kielen oppimiseen – jos kerho olisi vaikka romanikielinen kokkikerho, siinähan olisi jo kovasti keskusteluaiheita ja sieltä saataisi ponnistaa sitten syvemmälle kielen opintoihin. Tämä asia kiinnostaisi itseänikin. Olisi mielenkiintoista nähdä, mikä vaikutus kerhotoiminnalla olisi. Ensін tietysti tarvittaisiin niitä kerhoja lisää.

Saako romanikieltä opettaa pääväestön ihmisille?

Minun oppilaissani on ollut pääasiassa romaniooppilaita. Samoin sellaisia, joilla on romanijuuria, mutta jotka eivät ole eläneet kulttuurissa, mutta haluaisivat lähestyä sitä. Meillä Suomessa romanikieli on haluttu perinteisesti pitää pääasiassa romanien omana juttuna. Asia riippuu varmasti vähän siitäkin, että jos romanikieltä oppiva pääväestön henkilö ei käytä sitä millään tavoin röyhkeästi, vaan haluaisi tehdä vaikkapa runoutta romanikielellä, se toisi kiinnostavan kulman asiaan.

Sama problematiikka on romanitutkimuksessakin – jos pääväestön tutkijalla on arveluttava tai röyhkeä tyyli, sellaista tutkijaakaan ei haluta päästää lähelle. Mutta sitten löytyy tutkijoita, joilla on

sellainen tyyli, että heitä on helppo lähestyttyä. Heidän kanssaan ei tule loukatu olo tai röyhkeyden kokemusta. Pidän kulttuurista kunnioitusta tärkeänä.

Se, että romanikieli on jo yli kymmenen vuoden ajan ollut Helsingin yliopistossa oppiaineena, on kunnioitusta herättävää. Asia on tärkeä siksi, että kieli on esillä ja sen oppiminen on mahdollista. Tällä on suuri merkitys kielen olemassaolon kannalta.

Minkälainen merkitys tieteellä on romanikielen elvytyksessä – voidaanko tieteen avulla auttaa elvytystä jotenkin? Ehkä tätä voisi tarkastella ainakin psykologiselta kannalta. Onko kielen oppiminen vahvistanut romani-identiteettiä ja kohottanut itsetuntoa?

Tuleeko romanikielen elvytys onnistumaan?

Kyllä uskon, että se on mahdollista. Näkisin, että jos vain päästään siihen, että muutamat vanhemmat päättäisivät puhua lapsilleen osan aikaa arjesaan Suomen romanikieltä, niin silloin se tulisi kotikieleksi ja lähtisi tarttumaan. Vanhempien täytyisi tietysti olla hyvin tiukasti siinä romanikielessä niissä hetkissä, jotka päätetään sillä toimia, vaikkapa ruuanlaiton aika tai muu hetki, joka sitä päätetään käyttää.

Jos siihen päästään, että vanhemmat lähtevät mukaan, lapset saisivat romanikielen jo varhain sujuvaksi kieleksi. Olen toiveikas, että ainakin joidenkin kohdalla näin käy. Ehkä parinkymmenen vuoden päästä olisi taas uutta polvea, joka taitaisi Suomen romanikieltä.

Mitä muuta Sinulle tulee mieleen romanikielen elvytyksestä?

Elvytystyötä olisi hyvä tehdä yhdessä, laittaa viisaat päät yhteen. Olisi hyvä suunnitella projekteja yhdessä esimerkiksi kuntien kanssa. Opetushallituksen kautta pystyy yhteistyötä koordinoimaan kerhotoiminnan ja opetuksen osalta.

Olisi hienoa, jos jostakin lukios- ta löytyisi lähiaikoina opiskelija, joka haluaisi kirjoittaa romanikielen ylioppilas-kirjoituksissa. *

Walde Blomerus ja Kyösti Nikkinen

Millä keinoin romanikieltä tulisi mielestäsi elvyttää?

Kyösti Nikkinen: Kouluihin pitäisi saada lapsille kaaleenkielen opetusta kerta viikkoon ainakin. Ja sitten tietysti, että kotona puhuttaisiin kieltä lapsille, niin siitähän se kieli elpyisi. Opettajia on kuitenkin aika vähän, joten se on ainakin yksi ongelma

Walde Blomerus: Olisi hyvä, jos kouluihin saataisiin kielenopetusta, mutta se kieli pitäisi ennen kaikkea saada koteihin. Tällaiset "kielilylpylät" ovat myös hyviä juttuja. Niiden avulla opiskellaan useita kieliä kautta maailman ja saadaan pienessä ajassa paljon hyvää aikaiseksi. Mutta jos meillä ei itsellä ole tahtoa oppia sitä omaa kieltä... Jos minulla on jano ja tuossa on kraana, josta tulee vettä, mutta en mene ja juo, niin ei kai se minua hyödytä! Sama on kielen suhteen. Ei se hyödytä, vaikka kaikki nämä valmiudet on, jos ei itsellä ole tahtoa oppimiseen.

Minä sain itse eräänä päivänä selälaisen tahdon oppia ja kaivoin kaiken materiaalin romanikielestä esiin. Radio-ohjelmia, vanhoja kirjoituksia, uusia kirjoituksia... kaiken maailman kirjallisuuden, mitä siitä löysin. Perkasin sitä paljon ja opiskelun kautta sain vähän niin kuin omistajuutta kielestä. En minäkään mikään hyvä ole puhumaan, mutta en ole tavannut yhden ainutta romanian missään päin maailmaa, kenen kanssa en olisi pystynyt keskustelemaan.

Tulisiko kieltä opettaa oppiaineena vai kerhoissa?

Kyösti Nikkinen: Mielestäni molemmissa, koska opetukseen pääsisi silloin myös aikuiset mukaan. Nykyään on harva aikuinenkaan osaa romanikieltä. Kielen puhuminen on keskeistä ja sen huomaa itsekin, että jos ei sitä pitkään aikaan käytä, niin romanikieli alkaa takkuamaan. *

 Meillä Suomessa romanikieli on haluttu perinteisesti pitää pääasiassa romanien omana juttuna.

Kyösti Nikkinen ja Walde Blomerus

Onko romanikielen opettajia riittävästi ja kuka kieltä saa opettaa?

Walde Blomerus: Kyllä opettajia varmasti löytyy, jos vain palkkaus on asianmukainen ja tunteja on sen verran, ettei tarvitse aivan omakustannushommana tehdä. Sillääkään ei ehkä ole niin suurta merkitystä, että minäkalainen tausta opettajalla on. Pääasia, että hallitsee kieltä sen verran, että osaa opettaa alkeita. Hyviä materiaaleja saa opetuksen tueksi esimerkiksi Opetushallituksesta.

Kirjakieli vai puhuttu kieli?

Walde Blomerus: Kummallakin on oma paikkansa. Pääasiassa kuitenkin romanit ovat kokemukseni mukaan sellaisia, että käytännön kautta ja käytännön kielen kautta he oppivat paremmin.

Kyösti Nikkinen: Kyllä se puhekieli on munkin mielestä parasta. Puhumista sen ohessa, mitä täällä arjessa touhutaan.

Walde Blomerus: En minä sitä kirjakieltäkään tyrmää, koska silläkin on

tietysti oma paikkansa, mutta arjessa se peruspuhe on oleellista. Ja tietysti sanastoa tarvitaan. Niinhän minäkin olen sitä opiskellut. Periaatteessa minun olisi pitänyt se oppia jo lapsuudessani, kun vanhat ihmiset puhuivat romanikieltä siinä arjessa. He saattoivat vaikka tunnin selostaa romanikielellä, mutta me kakarat kyseltiin, että ”saisiko saman suomeksi”. Kyllä sitä olisi siinä oppinut, jos olisi ollut järkeä ottaa oppi vastaan. Vuosien saatossa olen kuitenkin huomannut, että kyllä ne sanat sieltä lapsuudesta ja alitajunnasta nousevat mieleen.

Periaatteessa minun olisi pitänyt se oppia jo lapsuudessani, kun vanhat ihmiset puhuivat romanikieltä siinä arjessa.

Mistä lapsille ja nuorille löytyisi motivaatio kielen oppimiseen?

Walde Blomerus: Jollain tavalla se pitäisi saada tulemaan niin lähelle, että he kuulisivat sitä, näkisivät sitä ja saisi-

vat sen kautta jonkinlaisen innon. Se on vähän kuin ruoka, että kun sitä näkee, niin yhtäkkiä tulee nälkäkin. Jotenkin pitäisi osata herättää sille se tilaus, että ”toi on mun omaa, ton mä haluan”.

Muita ajatuksia romanikielestä

Walde Blomerus: Yhden kuplan haluan lopuksi puhkaista. Aina puhutaan ”kansainvälisestä romanikielestä”. Sellaista ei mielestäni ole olemassa. On vain romanikieltä, jota puhutaan eri puolilla maailmaa eri tavoilla. Eri maissa saatetaan puhua erilaisilla variaatioilla, mutta se on silti vain romanikieltä. Ei ole mitään yhtä ainoaa tarkkaa murretta, mitä puhuttaisiin ympäri maailmaa.

Minä en osaa kansainvälistä romanikieltä, minä osaan vain romanikieltä. Sillä olen pärjännyt kaikkien kanssa. Ja ei kun puhumaan! *

Dimitri Lindgren

Millä keinoin romanikieltä tulisi mielestäsi elvyttää?

Romanikielen elvyttämiseen vaikuttaa faktisesti se, mikä on kielen kehittymisen suunta ja mikä on meidän romaniyhteisön kielen puhumisen- ja ymmärtämisen tason tavoite. Mielestäni paras tapa elvyttää kieltämme on sen puhuminen. Vaikka romanikielen puhuminen olisi heikkoa, on tärkeää kylvää ja ylläpitää osaamista juuri niillä kyvyillä, mitä kullakin yksilöllä on.

Tulisiko kieltä opettaa oppiaineena vai kerhoissa?

Näkisin romanikielen toimivan kerhotoiminnassa paremmin kuin kouluissa, koska silloin oppijoiden olisi mahdollista kutsua enemmän romaniystäviään mukaan kerhotoimintaan ja kielen opiskeluun. Tällöin nuoret voisivat tuntea enemmän yhteenkuuluvuutta. Yhdessä on hauskeempaa opiskella.

Kirjakieli vai puhuttu kieli?

Puhuttu kieli on aitoa romanikieltä! Mutta jos asiaa katsoo toisaalta, niin kirjakieli voisi olla mahdollistajana siinä, että romanikielen elvyttäminen ja kielen juurtuminen olisi vahvempaa. Esimerkiksi monissa romanikielen kirjoissa tekstit ja sisällöt ovat kirjakielä kirjoitettuja puhutun kielen sijaan, joten lukijalla tai kielen opiskelijalla on valmiit materiaalit oppia romanikieltä kirjakielen muodossa.

Mistä lapsille ja nuorille löytyisi motivaatio kielen oppimiseen?

Uskon, että jollakin uudella sovelluksella voitaisiin lisätä lasten ja nuorten motivaatiota oppia kieltämme enemmän. Digioppiminen on nykypäivää!

Muita ajatuksia romanikielestä

Romanikielen puhuminen on minulle todella tärkeää. Puhun Suomen romani-kaalomurretta mutta myös kalde-

ras-romanikielen murretta, jolla kommunikoin eri maiden romanien kanssa. Kalderas-murteen puhumisen aloitettuani olen valitettavasti huomannut sen, että Suomen romanikielen puhuminen on jäänyt todella pieneksi ja Suomessa ei ole hirveästi kielen käyttäjiä, joiden kanssa kommunikoida. Olen myös miettinyt sitäkin, että jos lainaisimme esimerkiksi baltialaisten romani-kielimurteesta jotain sanoja, koska heidän romanikielen murteensa muistuttaa todella paljon Suomen vastavaa. Olen ajatellut tätä, koska vertailemme usein Baltian romaniystävieni kanssa Baltian romanimurteiden sanoja, ja Suomen romanikielestä ei valitettavasti löydy kaikille sanoille vastinetta. Olisi parempi ottaa käyttöön lainasanoja, kuin että keksimme täysin uusia sanoja, jotka eivät todellisuudessa välttämättä tarkoita mitään. *

Runokulma

Romanikieli

Tänään sanomme
– Hyvää huomenta, tyttöseni,
pikku perhoseni!
romanikielellä

Tänään kerromme
tositarinan
viidestä veljeksestä,
pojista pontevista
romanikielellä

Tänään kirjoitamme
sinulle runon
silkkisistä silloista,
tummista illoista
romanikielellä

Tänään luemme
pienen sadun
suloisista sammakoista,
salaisista sydämistä
romanikielellä

näin pysyy kieleemme
elävänä, voimakkaana
vielä huomennakin.

Seija Roth

Romano tšimb

Aka diives ame phennaha
–Tšiňko sarra, mango tšai,
beski paparuga!
romano tšimbaha

Aka diives ame rakkavaha
tšatšo balamis
pangň phaalenna,
tšiňka tšaavenna
romano tšimbaha

Aka diives ame rannaha
tukke poemos
pharresko porjenna,
tamle tiijenna
romano tšimbaha

Aka diives ame drabavaha
besko paramisos
tšukare džambenna,
tšorjale džiienna
romano tšimbaha

jakkes hin amengo tšimb
dživalo ta džoralo
panna nii sartti.

Runokulma

Teksti OSSI BLOMERUS JA PÄIVI MAJANIEMI

Aro Punkaharju kurko džeelo hastes! – Punkaharjulla viikko kului nopeasti!

Hyvää päivää teille kaikille ja terveiset
romanikielen kesäkoulusta.

Latšo diives tumenge saareng, ta sastibi tumenge
romanako tšimbako niijalesko skoolata!

Savonlinnan seudun Romaniyhdistyksen puheenjohtaja Ossi Blomerus järjesti jälleen kerran romanikielen kesäkoulun Punkaharjulla. – Tämä kesäkoulu oli yksi onnistuneimmista kielen ja kulttuurin kesäkouluista. Parhaamme yritämme aina. Kesäkouluviikolle olisi ollut paljon tulijoita. Jonossa oli 50 ihmistä, jotka eivät mahtuneet mukaan. Suunnittelussa oli hirmuinen työ. Kun ohjelma saatiin rullaamaan, joka päivälle löytyi paljon tekemistä. Oli romanikielen tunteja, luentoja eri aiheista, lasten animaatiota, aikuisten terveyslukutaitoa, laulujen oppimista, kalderashin murteen opiskelua, hyvää ruokaa, leikkisiä kilpailuja ja ennen kaikkea hyvää seuraa, Ossi kertoo.

Itä-Karjalan kansanopiston aina yhtä viehättävä rehtori **Maija Tenojoki** toivotti meidät sydämellisesti tervetulleeksi. Hän on vuosien aikana tullut meille tutuksi ja tunnemme olevamme arvostettuja vieraita. Maija sanookin olonsa tuntuvan ”kuninkaalliselta joka

kesä kauniisti pukeutuneiden romanien saapuessa”.

– Itä-Karjalan kansanopistolla on ollut useita romaneita opiskelemissa ammatillisessa koulutuksessa vuosikymmenten aikana ja kesäkielikoulukin täytti 27 vuotta, kertoi Maija.

Opiskelijoille opisto on tarjonnut paljon muutakin hyvää: paikka on aivan ihana, tilaa riittää ja henkilökunta on auttavaista ja ystävällistä. Keittiö on verstaansa vailla, ruoka on hyvää ja se on tehty ”romanimaun” mukaisesti: sakeaa ja makeaa ja vahvaa kahvia päälle!

Ĥilo dživiba hin sikjumen – Koko elämä on oppimista!

Tänä vuona kesäkielikoulussa opittiin ja opiskeltiin romanien historiaa Ylen romanihistoria sarjasta sekä tutustuttiin uuteen Rompo3-ohjelmaan **Anneli Weisteen** ja **Helena Valentinin** johdolla. Päivi Majaniemen kanssa mietittiin yhdistysten voimaannuttamista yhdessä. **Tino Varjola** kertoi, miten voi nousta elämässä eteenpäin, vaikka olisi saanut huonotkin eväät, kunhan uskoo anteeksiantamukseen ja katkeruudesta luopumiseen sekä jaksaa ylläpitää uskoa hyvään. Samoin puhuttiin paljon siitä, mikä meitä oikeasti kasvattaa: rajat ja rakkaus, vanhemmuuden roolit ja vahva romani-identiteetti. **Hilja Grönforsin** kanssa opittiin romanilauluja, Suomen Romaniyhdistyksen **Ramona Schwartz** ja **Päivi Majaniemi** pitivät terveyslukutaitoon liittyvät ”Ilmiömainen nainen” ja ”Arvokas mies”-oppitunnit siitä, mikä meissä on niin arvokasta ja ilmiömaista. Jos itsestä pitää huolta, jaksaa huolehtia

myös perheestään. Myös iltaohjelmaa oli, sekä leikkimielistä että hengellistä, **Seppo Ärlingin** johdolla. Kävimme vielä perinteisellä Saimaan risteilylläkin.

Mango iego tšimb – minun oma kieleni – Kesäkielikoulu on tärkeä tapa säilyttää romanikieltä, kertoi **Ossi Blomerus**. – Näitä pitäisi olla eri puolilla Suomea, että kaikki halukkaat pääsisivät mukaan ja saisivat mahdollisuuden puhua ja kuulla romanikieltä. Me pystytään järjestämään tämä yksi, mutta tilausta olisi huomattavasti enemmän. Opetushallitus järjesti aikoinaan kesäkouluja, mutta nykyään on vain tämä Savonlinnan seudun romaniyhdistyksen pitämä kesäkoulu. Jos meillä olisi rahoitus näihin kesäkouluihin, meidän olisi mahdollista pitää vaikka kolme koulua Itä-Karjalan kansanopistolla kesän aikana.

Armas Hagert, puhutun romanikielen taitaja, joka on ollut jo vuosia kesäkielikoulussa opettamassa, puhui ja puhututti osallistujia romanikielellä. –

Miten kieltä voidaan elvyttää, ellei ole paikkoja, missä sitä voidaan opiskella? Pitää olla erilaisia tapoja opettaa, sanoi **Armas Hagert**. – Kyllä tämä on ollut vuosien ajan erittäin tärkeää toimintaa kielen elvytykselle.

Kielitarjonta oli mahtavaa: opettamassa oli myös **Olli Berg**, joka puhuu romani-kielistä kaaloa, kalderasia ja lovaria. Hän opetti halukkaille kalderasia ja teetti pieniä käännöksiä kielestä toiseen, sekä tulkasi Armaan pitämän romanikielisen kiitospuheen suomeksi. Paikalla olivat myös **Seppo Ärling**, joka on opettanut romania, samoin **Hilja Grönfors**, joka paitsi puhuu romania myös laulaa romanikielisiä lauluja sekä **Taisto Nyman** (83 vuotta), joka puhuu vanhaa Itä-Suomen kaalomurretta, ja tietenkin kaikki innokkaat oppilaat, jotka osallistuivat kielitunneille.

Uudempaa materiaalia oli tarjolla: Päivi Majaniemi käytti opetuksessaan Suomen Kulttuurirahaston tuella tehtyä oppimateriaalia, jossa kirjallisen kielen rinnalle nostettiin puhekielen ilmai-

suja. Lisäksi tunneilla tehtiin yhdessä romanikieliset sanat ja sävel Romanengo kham – lauluun, joka sitten esitettiin päätösjuhlissa.

Tšimb dživela aro iego komujengo mui ta džinta - Kieli elää puhujiensa suussa ja mielessä

Viime vuonna julkaistu Romanikielen elvytysohjelma kiinnosti kovasti ja siitä puhuttiin paljon. Opiskelijoiden mielestä elvytysohjelman 11 painotusalueet kun tuntuivat äkkiseltään olevan kovin kirjakieleen ja opiskeluun painottuvia. Suurinta huolta herätti kuitenkin se, miten turvataan suullisen kielen elvyttäminen ja miten kielen elvyttämiseen oikein pääsee käsiksi. Romanien oma puhuttu kieli on kovin erilainen kuin kirjoitettu. Kuka sitä kieltä enää osaa ”oikein” puhua?

Toisaalta tunnustettiin ja puhuttiin siitä, ettei kieli elvy, ellei siihen saa rahoitusta, ja rahoitus tarkoittaa sitä, että romanikielen on tultava julkisuu-

Suurinta huolta herätti kuitenkin se, että miten turvataan suullisen kielen elvyttäminen ja miten kielen elvyttämiseen oikein pääsee käsiksi.

teen. Sitä pitää saada opiskella netissä ja sitä pitää puhua ja kuulla radiossa ja televisiossa.

— Romanin salakielen aika on ohi. Jos haluamme, että kieli säilyy, pitää olla rohkea ja myöntää, ettei se onnistu ilman julkista ja kaikille tarjolla olevaa kielimateriaalia. Ja sen materiaalin tekemistä pitää saada opetella myös meidän tavisten eikä vain sitä opettavien, koska meillä on huutava pula ihmisistä, joita tarvittaisiin puhumaan romania kotona lapsille, sanoo Ossi. — Lisää kesäkielikouluja tarvitaan myös eri tarkoituksiin: viikossa oppii paljon ja saa aikaan pal-

jon, kunhan on paikka, yhteinen aika ja ihmiset. Lopuksi haluan kiittää kaikkia opiskelijoita hyvin onnistuneesta kesäkoulusta. Ilman opiskelijoita ei olisi kesäkouluja. Suurkiitos Armas, Olli, Päivi ja Mervi! Suurkiitos myös tärkeät assistentit Mano, Seppo, Hissu, Ramona, Riku ja kaikki muut.*

Lisää kesäkielikouluja tarvitaan myös eri tarkoituksiin: viikossa oppii paljon ja saa aikaan paljon, kunhan on paikka, yhteinen aika ja ihmiset.

Lasten animaatiotyöpaja

So me rikkavaa te tšeeraa ka me vaa baaride Mitä minä haluan tehdä isona?

Lasten animaatiotyöpajaa veti Maikki Kantola yhdessä Mervi Blomeruksen kanssa.

Mervi Blomerus on ollut monen vuoden ajan lasten romanikielen opettaja ja tänä vuonna hän oli mukana ohjaamassa lapsia romanikielisen animaation tekoon. Maikki Kantola puolestaan on mediataiteilija ja -kasvattaja, joka on tehnyt yhdessä erilaisten ryhmien kanssa elokuvia yhteisötaiteen periaatteella sekä Suomessa että ulkomailla.

Saare byrjyvela Oulusta - Kaikki alkoi Oulusta

Maikki kiinnostui aikanaan romanikulttuurista ja kirjoitti aiheesta myös yhden koulutuksensa lopputyön. Työskennellessään Taiteen edistämiskeskuksen läänintaiteilijana hän teki yhteistyötä alueellisen romaniasiain neuvottelukunnan suunnittelijan Henry Lindgrenin kanssa Oulussa. Maikki haastatteli romaneja neuvottelupäivillä sillä hetkellä tärkeitä ja ajankohtaisista asioista. Haaveena oli kuitenkin tehdä myös animaatioita pohjautuen romanitarinoin. Toisena

vuonna Oulussa lasten- ja nuortene elokuvien festivaalilla hän tapasi elokuvaohjaaja Katariina Lillqvistin ja laulaja Hilja Grönforsin, jotka kehittivät ottamaan yhteyttä Savonlinnan seudun romaniyhdistyksen toiminnanjohtajaan Ossi Blomerukseen. Ja näin tämä yhteistyö alkoi.

Hortto komuja, hortto tiija aro hortto stedos - Oikeat ihmiset oikeaan aikaan oikeassa paikassa

– Kerroin ideastani ja Ossi innostui heti, totesi Maikki. – Ensimmäinen idea oli toteuttaa Armas Baltzarin kirjoittamasta kirjasta poimittuja tarinoita animaati-

oiksi. Sieltä löytyikin kivoja juttuja, joista valikoitui Hermannin ja Jaakko -tarinoita jatkokäsittelyyn.

Matkan varrella idea kuitenkin muuttui ja lapset pääsivät itse kerto-
maan tulevaisuuden haaveistaan ja mukavista hetkistään. Viikon mittainen romanikulttuurin ja kielen kesäkoulu oli loistava paikka toteuttaa työpaja. Paikalla oli aikuisia opiskelemaan kieltä ja lapsille järjestettiin omaa ohjelmaa, joista animaation tekeminen oli yksi aktiviteetti. Koska viikon teemana oli romanikieli, oli itsestään selvää, että elokuva tehdään romanikielellä.

Työskentely omaan elämään liittyvien asioiden kanssa alkoi miettimällä lapsia itseään kiinnostavia tulevaisuuden ammatteja ja sitä millainen on mukava päivä. Tätä seurasi oman kuvan piirtäminen. Tarvittiin myös elementtejä, jotka liittyivät valittuun ammattiin ja mukavaan päivään.

– Olipa hauskaa, kun lapset innostuivat, nauraa Maikki. – Yksi osallistujista halusi olla lääkäri, toinen lastenhoitaja, kolmas autokorjaaja ja tulevaisuudessa voidaan

odottaa myös nyrkkeilymestaria. Piirroksina tarvittiin siis myös lääkärin laitteita, lapsia, nyrkkeilyhanskat ja -säkki sekä autoja ja niiden korjaamiseen tarvittavia välineitä. Vapaapäivän ilottelua kuvaamaan piirrettiin muun muassa tietokoneita ja monenmoisia herkkuja, kertoi Maikki.

Piirtämisen ja värittämisen jälkeen kuvat leikattiin irti. Toteuttamistapana oli pala-animaatio. Kukin vuorollaan pääsi animoimaan omaa hahmoaan. Kuvia liikuteltiin ½ senttiä kerrallaan, kuvattiin ja liikuteltiin, kunnes hahmo liikkui ennalta suunnitellulla tavalla. Jokaisen lapsen puheet äänitettiin ja ne liitettiin osaksi elokuvaa.

– Erityisen hienoa oli yhteistyö, aikuisten asenne ja apu, toteaa Maikki. – Lasten lauseet käännettiin vauhdilla romanikielelle ja saimme apua ääntämisessä. Aikuiset olivat mukana innolla myös Hermannin-juttuun liittyvissä ääni-tyksissä. Lisäksi pianisti Riku Nyman soitti meille säveliä valmisteilla oleviin elokuviin.

Kenti hyövuvena neve romanengo tšimbako materiaale - Lapset tarvitsevat uutta romanikielen materiaalia

Tärkeintä on ehkä muistaa, että kielen elvyttämiseen tarvitaan myös lapsia, sillä lapsena kielen oppii helpommin kuin aikuisena. Tällainen taidetyöskentely on yksi keino opiskella kieltä muiden opiskelutapojen ohessa. Valmis työ on myös kannustin ja oppimateriaali muille romanikielen opiskelijoille. Lisäksi animaatioissa näkyy lasten oma käden jälki ja se on lastenkulttuuria parhaimmillaan. Elokuva kiinnostaa varmasti myös muita lapsia. Ja onhan tämä myös mediakasvatusta, kokea itse tehden, kuinka animaatioelokuva syntyy.

– Alussa hahmoja syntyi vauhdilla ja pääsimme hyvin vauhtiin. Kuvausvaiheessa tahti hidastui, sillä hahmojen siirtäminen ja kuvaaminen on hidasta puuhaa ja vaatii kärsivällisyyttä. Pitkään-
teinen työ oli kuitenkin palkitsevaa, sillä perjantaina illalla ensi-illassa koko yleisö, kielikouluun osallistuvat ihmiset ja paikalle kutsutut vieraat, pääsivät ihastelemaan lähes valmista työtä.

– Kiitos kuuluu kaikille lapsille, jotka osallistuivat. He olivat ihan huippuja kehittelemään yhdessä animaation tarinaa, tekemään hahmoja ja jaksamaan kuvauksissa ja äänittämisessä. Saa-
tiin todellakin romanikielistä materiaalia aikaiseksi, ihan lasten omaa kertomaa, toki opettajat auttoivat, mutta todellinen työ oli lasten aikaansaannosta, totesivat Ossi Blomerus ja Mervi Blomerus. – Kyllä niin innostuimme kaikki tästä pilotista.

Lähes kuusi minuuttia kestävä animaatioelokuva, ”Nijalesko skoola”, on viimeistä hiomista vaille valmis. Viidakorumpu soi, jähka elokuva julkaistaan, jotta kaikki pääsevät tätä elokuvaa ihastelemaan. Kiitos Maikki! Ihanaa uutta ja toimivaa toimintaa lasten kanssa! ✨

Ossi Blomerus ja Päivi Majaniemi haastattelivat taiteilija Maikki Kantolaa, kuvat Maikki Kantola ja XXXXXXXX

Maikki Kantola

Kohtaamisia romanien kanssa

Lapsuudenkodissani vieraili kesälä 1971 ärhäkkä salmonella. Minä ja äitini jouduimme pitkäksi aikaa sairaalahoitoon eristykseen. Yksi veljeni joutui terveenä taudinkantajana eristykseen kotona, ja muut perheenjäsenet olivat ainakin jonkin aikaa kontrollissa. Kun minä ja äitini pääsimme sairaalasta kotihoitoon, oli syksyimme opettelua takaisin tavalliseen elämään. Minä, jo valmiiksi ruipelo tyttö, olin menettänyt painoani vaarallisen paljon ja aluksi minua hoidettiin rasvaisen ruoan ja liikunnan kiellon menetelmällä. Tauti vaikutti eristyksineen elämäämme rajusti, koska lääkäri oli kieltänyt koulunkin sekä opettaja-äidiltäni että minulta.

Sairauden vakavan vaiheen päätyttyä vietimme rauhallista syksyistä toipilasaikaa talossamme peltöjen keskelä. Yllättäen portista pihaamme ajoi Mosse. Asuimme niin kaukana kaikesta, että yllätysvieraat olivat harvinaisia. Ovimme olivat aina auki, kuten muillakin siihen aikaan. Emme ehtineet mennä katsomaan, keitä Mossella oli ajanut pihaamme ennen kuin talomme oli täynnä väkeä. Muistan romanimummon ja valtavan määrän lapsia, jotka juoksentelivat omatoimisesti ympäri taloamme.

Pitsejä myyvä mummo esitteli äidileni virkattuja liinojaan, jotka kiinnos-

tivat äitiäni kovasti. Käsityön ystävänä äiti olisi varmasti halunnut ostaa liinoja mutta tajusi yhtäkkiä oman tilanteensa. ”Minä en voi ostaa mitään, kun en ole saanut pitkään aikaan käsitellä rahaa”, äitini sanoi. Mummo ihmetteli asiaa, ja kysyi, miksi ihmeessä äitini ei ollut saanut käsitellä rahaa. Äiti kertoi, että perheessämme oli ollut sairautta. Koko ilmapiiri muuttui hetkessä, ja mummo kysyi, millaista sairautta. Hiirilavantautia, vastasi äiti. Samassa koko mummon johtama joukko oli jo ulkona liikuvassa Mossessa.

Perheemme tarinoihin tapaus jäi ehkä eniten siksi, että romaniperheen Moskvitsh osoittautui uskomattomaksi autoksi. Mossen kuljettaja ei ehtinyt sairauden pelossa kääntää autoaan ja ajaa takaisin portista ulos tielle vaan Mosse jatkoi piharakennusten välistä suoraan peltöjä kohti. Mosse kolisutteli pitkin kuoppia ja kivikkoja. Seisoimme äidin kanssa pihalla ja katselimme, miten auto erkaantui meistä melkoista vauhtia kynnetyllä pellolla kohti maantietä.

Paljon myöhemmin keskustelin vanhempieni kanssa tapauksen traagisesta puolesta: siitä, miten romanien kiertävä elämäntapa oli luonut pelkoa sairauksista, bakteereista ja liasta. Kärryssä oli henkensä pitimeksi oltava mieluiten terve.

Kuka kohtaa ja ketä

Enemmistön ja vähemmistön lukumäärän suhde tarkoittaa käytännössä, että minä kohtaan romaneita äärimmäisen harvoin, mutta romanit kohtaavat meitä koko ajan. Enemmistö ympäröi vähemmistöä, ja romanit oppivat tuntemaan tapamme, kieleemme ja ajatussemme. Pääväestölle romanien kohtaamiset ovat sattumanvaraisia. Romanit ovat meille useimmiten mysteeri, vaikka samaa kieltä puhummekin. Romanien tuntemiseen tarvitaankin yleensä erityinen syy.

Molemmat vanhempani tunsivat romaneita. Äitini kodissa Jyväskylässä oli 1930-luvulla asunut romanimies Kaarlo vuoden tai kaksi. Kysyin kauan sitten äidiltäni, miksi ihmeessä tämä Kaarlo teillä asui. Äiti suhtautui asiaan luontevasti: siksi, kun miehellä ei ollut lainkaan kotia ja jossainhan hänen piti asua. Äitini isä kertoi minulle usein tuntemistaan lapsuutensa Kauha-joen romaneista, jo sata vuotta sitten paikallaan asuneista. Myös isäni perhe oli tuntenut Karjalassa paljon romaneja, mutta en usko hänen tienneen, miten suuri joukko Suomen romaneista oli juuri Karjalan evakkoja. Aivan kuten hän. Luulen, että vanhempieni ja isovanhempieni kohtaamiset erilaisten ihmisten kanssa ovat olleet aitoja. Vanhempani avasivat kotinsa kaikille ja

olivat ylipäänsä kiinnostuneita ihmisistä. Heidän – vanhanaikainen? – itsetuntonsa kesti erilaisten ihmisten kohtaamisen, erilaiset ajatukset ja erilaiset tavat.

Nykyään puhutaan rasismista enemmän kuin koskaan. M-sanaa eivät kunnan kansalaiset käytä. Kuitenkin tänä päivänä on helppo olla kohtamatta kaikkia muita kuin ns. omiaan. Rikkaat erkanevat köyhistä, koulutetut kouluttamattomista, eri kieltä puhuvat toisistaan. Kyse ei ole enää roma-neista ja pääväestöstä, heistä ja meistä

vaan siitä mikä on yhteiskunnassamme sopivaa. Puhutaankin kuplista, jotka tehokkaasti ehkäisevät todellista ihmisten välistä kanssakäymistä. Miten tässä näin kävi? Voiko yhdenvertaisuutta edes ymmärtää käsitteenä eri kuplista käsin?

Opetushallituksen romanityön muutos

Työskentelin Opetushallituksen maksupalvelutoiminnan koulutussuunnittelijana vuosituhaten molemmin puolin. Pääsin työssäni hyvin perille suomalai-

sen koulutusjärjestelmän eri puolista ja tapasin päivittäin koulutusalan erilaisia huippuasiantuntijoita. Työ oli nautittavaa tiimityöskentelyä kiinnostavien ja osaavien ihmisten kanssa. Kulttuurin ja perinteen asiantuntijana aloin kuitenkin vuosien mittaan kaivata jotakin muuta. Tiesin tuolloin, että Opetushallituksella on poikkeuksellinen historia huolehtia romanien koulutuksen sekä romanikielen ja -kulttuurin kehittämisestä. Olin myös tietoinen Romaniväestön koulutusyksiköstä, ja silloin tällöin kohtasin ruokalaan mennessäni roma-

Susanna Rajala ja pilkkuystävät Saku ja Pete

→ neita. Olin lisäksi kuullut urauurtavasta selvityksestä romanioppilaiden tilanteesta perusopetuksessa, jonka melko surulliset tulokset vuosituhaten alusta julkaistiin vuonna 2004.

Vuoden 2007 lopulla huomasin sisäisenä hakuna erityisasiantuntijan viran. Opetushallitus etsi henkilöä romanioppilaiden perusopetuksen tuen valtionavustustoimintaan. Olin nähnyt moniakkin sisäisiä hakuja, mutta en koskaan ollut päättänyt hakea tehtäviä, eikä mikään ei ollut sytyttänyt minua samalla tavoin kuin tämä. Ajattelin, että yliopisto-opintoni antaisivat minulle hyvän pohjan tehdä vähemmistötyötä, ja halusin aivan ehdottomasti juuri tuohon tehtävään.

Onni potkaisi, ja siirryin Leena Nissilän johtamaan yksikköön, jossa tehtävänkuvani oli kohdennettu ainoastaan romaniasioihin ja erityisesti romanioppilaiden valtakunnalliseen tukeen. Valtionavustustoiminnan alkaminen perustui siihen tosiasiaan, että Opetushallituksen tekemän selvityksen mukaan suurella joukolla romanioppilaita oli vakavia haasteita koulunkäynnissään ja romanioppilaiden pitkätkin poissaolot koulusta olivat arkipäivää.

Tuolloin Leena Nissilän yksikössä työskenteli erityisasiantuntija Eine Lillberg, asiantuntija Satu Blomerus ja sihteeri Marita Korp, jälkimmäiset määräaikaisina. Leenan alaiseen ryhmään kiinnittyädyin huomatakseni, että työtämme tuki päällikön innostuneisuuden lisäksi koko johto. Työhön kuului paljon matkustamista, romanien kohtaamista eri puolilla maata ja opetustoimen kanssa neuvottelua. Opetushallituksessa en kohdannut työmme kyseenalaistamista, vaan kollegiaalista hyväksyntää asian tärkeydestä. Kun Opetushallitus teki uuden selvityksen romanioppilaiden perusopetuksen tilanteesta vuonna 2011 näkyi romanioppilaiden kahtiajako: aiemmin hyvin pärjänneet pärjäsivät vielä paremmin ja huonosti pärjänneet edelleen huonosti. Työmme vakava haaste olikin, että koulutuksen keltasta pudonneita emme millään tahtoneet löytää. Koulutuksen

lisääntyminen romanien keskuudessa oli toisaalta suuri ilon aihe.

Aikuisten romanien koulutustaustat selvitimme vuosina 2014–2015. Marita kuului romanitaustaisen valtakunnallisen verkoston haastattelijoihin, jotka keräsivät tietoa lomakkeille ympäri Suomen. Marita oli pääkaupunkiseudulla tehokas ja hyvä haastattelija, jonka henkilökohtaiset romaniverkostot olivat kullannarvoisia. Tulosten analysointia teimme useilla kokoonpanoilla. Koin aina romanien kanssa tehtävän yhteistyön hauskaksi ja helpoksi. Sadun kanssa tulosten kirjoittaminen sujui luontevasti: Satu käsitteli romanikulttuuriin liittyvät asiat ja minä kylmät faktat.

Satu Blomeruksen eläköidyttyä asiantuntijan virasta uusi työtoverini Miriam Schwartz joutui melko suoraan Opetushallituksen uuteen selvitystyöhön, ja tilannekatsaus romanilapsista varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ilmestyi vuonna 2020. Romanilasten tilanne vaikutti tulosten mukaan oikein hyvältä, vaikka pientä pelkoa aiheutti, joidenkin perheiden käsitys esiopetuksen säännöllisyydestä. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstö oli selvästi pystynyt luomaan erinomaiset suhteet romaniperheisiin.

Romaniasioita on vuosien mitaan hoidettu eri yksiköissä, nykyään Perusopetus ja varhaiskasvatus -yksikössä Lucina Hännisen alaisuudessa. Viraston toimintakulttuuri on muuttunut valtavasti, kuten kaikki muukin ihmetelleet paperitonta toimistoa, avotiloja, etätöitä jne. Myös työmatkat ovat virastossa oleellisesti vähentyneet: kyse ei ole pelkästään rahasta vaan myös ilmastonmuutoksen torjumisesta.

Miriamin ja minun työtoveruuttamme on leimannut vahvasti uusi virastokulttuuri. Ehdimme onneksi tutustua hyvin istuessamme samassa huoneessa ennen kuin pandemia iski. Puhumme Miriamin kanssa usein yhteisestä huolesta: vaikka romanioppilaiden tilanne onkin vuosien saatossa parantunut reippaasti, tulee meille edelleen liikaa viestejä siitä tuhosta, jota korona sai aikaan monien romaniperheiden elä-

mässä. Jotkut lapset erkaantuivat koulusta niin vakavasti, että tietä takaisin ei tahdo löytyä.

Romanikielen elvyttäminen

Romanikielen haavoittuneen tilanteen takia Opetushallitus käynnisti vuonna 2009 valtakunnallisen romanikielen kielipesätoiminnan, joka oli suunnattu kaikenikäisille romaneille. Toiminta oli kerhotyyppistä romanikielen puhumiseen kannustamista, ja jatkui yhteensä seitsemän vuotta vuoteen 2016 saakka. Toiminnalla haluttiin rohkeasti kaivaa kätköistä pienikin romanikielen osaaaminen eri paikkakunnilla. Joillain alueille kielen elvytys vei kielen käyttöä eteenpäin, joillain toiminnan tulokset olivat niukkoja.

Työpöydälleni siirtyi ratkaisevasti enemmän myös muiden kotoperäisten kieli- ja kulttuuriryhmien asioita: romanikieleen liittyvän lisäksi saamenkielisten ja viittomakielisten oppijoiden asioita sekä silloin tällöin karjalan kieleen liittyvää. Kielenelvytys oli tullut eri ministeriöiden asialistoille, ja siis eri polkuja myös minun työpöydälleni. Huomasin olevani oikeusministeriön Kansalliskielistrategian ohjausryhmässä ja Kielipoliittisen ohjelman valmistelussa. Sen lisäksi, että olin romanikielen lautakunnan jäsen, sain olla opetus- ja kulttuuriministeriön saamenkielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän yksi sihteereistä ja jopa suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelman ohjausryhmässä. Tänä vuonna olen saanut toimia Opetushallituksen asettaman Viittomakielten ad hoc -asiantuntijaryhmän toisena puheenjohtajana, Kuurojen Liiton Kaisa Alanteen työparina. Olen usein joutunut itselleni uusien ja vaikeiden asioiden kanssa tekemisiin, mistä olen kuitenkin iloinen. Erilaisten kotoperäisten kielten haasteiden ymmärtäminen on jäsentänyt omaa ajatteluaani ja olen kokenut asioiden tukevan toisiaan.

Romanikielen elvytysohjelman sihteeriys sille asetetun asiantuntijaryhmän johdolla oli mielenkiintoinen tehtävä. Nyt oli mahdollista syvällisesti pohtia ryhmän hienojen asiantuntijoi-

Korona opetti etätööhön.

den kanssa, miten romanikielen vuosien mittaan ohentuneet voimavarat parhaiten saadaan käyttöön. Vaikka en osaa romanikieltä lainkaan, tuli se yöllä uniini elvyttämiskirjausten muodossa. Prosessi oli kokonaisuudessaan äärimmäisen raskas mutta toiveita herättävä. Elvytysohjelmaa tehtiin Henry Hedmanin johtamassa asiantuntijaryhmässä, koko ajan hyvässä hengessä. Romaniväestön sekä erilaisten asiantuntijoiden kuulemisetkin saatiin hoidettua korona-ajalle tyypillisinä etäkuulemisina.

Nyt huolta aiheuttaa lähinnä elvytysohjelman toimeenpanon rahoittaminen. Suomen Kulttuurirahaston

mukaantulo eräiden toimenpiteiden rahoittajana oli onnenpotku. Toivotaan, että valtio pystyy hoitamaan elvyttämisestä oman viipaleensa. Opetushallituksen asettama romanien koulutusta tukeva ohjausryhmä on tärkeä työkalu ohjelman seurannassa. Kouluneuvos Jorma Kauppinen on ryhmän puheenjohtajana paljon vartijana, mutta hänen osaamisensa on vakuuttanut meidät kaikki ryhmässä.

Minulla on tapana ajatella romanikielen elvyttämisestä, että vaikka ohjelma olisi loistava ja toimenpiteiden läpiviemiseen saataisiin tarvittavat varat, romanikielen voivat elvyttää vain

romanit itse. Parhaatkaan suunnitelmat eivät auta asiaa, jos ihmiset eivät puhu omaa kieltään. Hienointa on arkipäiväinen kielen elvyttäminen. Vuosien mittaan olen huomannut Opetushallituksen työryhmissä pitkään toimineiden Taito Lehmustan ja Armas Hagertin aina (todellakin aina!) puhuvan keskenään romanikieltä. Jos kaikki tekisivät niin, ei tarvitsisi kokea elvytystressiä.

Paljon puhuttu rasismi

Entisistä työtovereistani Satu ja Mari-
ta käyttivät romanasua. Sain heidän

→ seurassaan aikoinaan upposukelluksen romanien maailmaan. Olin tietoinen, että romanasu herättää paljon kielteistä huomiota, mutta vasta päivittäinen kanssakäyminen Sadun ja Maritan kanssa sai minut ymmärtämään, että yhteiskuntamme ei ole avoin kaikille ihmisille. Kun olin Maritan kanssa työmatkalla suomalaisessa pikkukaupungissa, halusin illalla poiketa ravintolaan syömään. Marita varoitti minua, että emme ehkä pääsisi kyseiseen ravintolaan sisälle. Ajattelin tuolloin, että jopas jotakin – ei voi olla totta! Minun kanssani Marita kuitenkin pääsi kuin pääsikin sisään. Minun, tavallisen suomalaisen näköisen keski-ikäisen naisen. Roolini oli selvästi olla Maritan takaaaja. Se häveti minua.

Joskus kauan sitten valmistelimme Sadun kanssa melko isoa valtakunnallista tapahtumaa. Satu ei tahtonut päästä autollaan koulutushotellin parkkihalliin, koska vastaanottovirkailija ei uskonut hänen olevan koulutuksen järjestäjätaho eikä varsinkaan Opetushallituksen edustaja. Taas tarvittiin näköistäni takaaajaa. Esimerkkejä on niin paljon, että ne sekä kyllästyttävät että raivostuttavat. Aluksi kyselin työtovereiltani, miksi he eivät käynnistä tarvittavia prosesseja kohtelustaan. Ymmärsin sitten miksi: elämä on melko hankalaa, jos se on prosessista toiseen kulkemista.

Pahinta rasimisissa ei mielestäni ole se, että pääsy johonkin ravintolaan evätään. Eikä edes se, että ihminen tulee nolatuksi erilaisissa tilanteissa. Kaikkein pahinta on mahdollinen hiljaa hiipivä itsesensuuri: ihminen ryhtyy itse rajoittamaan omaa toimintaansa, työtään, harrastuksiaan, ystäväpiiriään, pahimmillaan puheitaan ja arvomaailmaansa. Muistan Sadun kertoneen käynnistään Kansallisteatterissa: erityisesti väliajalla muut teatterissa kävijät tuijottivat romanina niin intensiivisesti, että kahvit jäähtyivät ja konjakit menivät väärään kurkkuun. Toivottavasti asiat ovat tuosta ajasta parantuneet.

Rasismien raadollisin puoli tuli esiin vuosia sitten eräessä keskustelussa nuo-

ren romaniäidin kanssa. Pienten lasten äitinä hän kysyi huolestuneena, miten kasvattaa lapsiaan toimimaan oikein, jos kaikki kuitenkin ajattelevat lasten toimivan väärin. Hänen kysymyksensä on kasvanut mielessäni filosofisiin mietoihin, enkä tietenkään siihen osaa vastata. Mielestäni romaniystäväni vastaavat rasismien uhkaan rohkeasti: olemalla kunnan ihmisiä päivästä toiseen.

Myös nykyinen työtoverini Miriam käyttää romanasua. Koska yksikkömme on viime vuosina kokoustanut enimmäkseen Teamsin välityksellä, on Miriamin romanihahmo koneelta nähtynä neutraalimpi. Toivon todella, että työyhteisömme ei liudennu liikaa etähahmoiksi, vaan koostuu erilaisista työntekijöistä, jotka ovat toinen toisilleen lihaa ja verta. Vaikka itse kanta-hämäläisenä olen hyödyntänyt etätyötä maksimaalisesti, en rehellisesti tiedä, olisinko ilman koronaa edeltävää yhteistä työhuonetta oppinut tuntemaan Miriamin ajatusmaailmaa romanina, hänen arvojaan ja kokemuksiaan.

Vaikka ajattelen, että romanien elämää rajoittaa eritasoinen rasismi, romanit ovat osanneet tehdä siitä oman näköistään: yhteisöllistä, hauskaa, uskonnollista, joitakin stereotyyppioita käyttäkseni. Kuitenkin monet käyttämättä jääneet voimavarat hämmästyttävät. Kun vuosia sitten tapasin nuoren romanitytön, jonka laulu oli taivaallista, kysyin häneltä, missä hän opiskelee laulua. ”En missään”, vastasi tyttö. Tyttö oli täysin tietoinen oman paikkakuntansa monista mahdollisuuksista opiskella musiikkia. Hän kuitenkin pelkäsi opiskelun olevan liian kallista, ettei pääse musiikkiopistoon tai ettei voi opiskella siellä ”romanina”, ja mikä pahinta, että epäonnistuu siellä.

Tavoitteet korkealle

Vuosien mittaan romanit ovat ottaneet enenevästi koulutusjärjestelmää haltuunsa. On arvokasta, että ammatillisen koulutuksen kautta on nykyään mahdollista edetä opinnoissa pitkälle. Silti olen erityisen iloinen jokaises-

ta romaninuoresta, joka rohkeasti avaa uusia väyliä menemällä lukion kautta yliopistoon. Romanien eräs koulutuksellinen pulma on edelleen heikko kielitaito, joka johtuu lukiokoulutuksen vähyydestä. Terävinkään suomalainen romaninuori ei ilman hyvää suullista ja kirjallista englannin kielen taitoa voi osallistua esimerkiksi eurooppalaiseen romanipoliittiseen työhön. Ammatti- valikoimasta eli työllistymisestä rajautuu myös pois mielenkiintoisia mahdollisuuksia: ilman lukion tarjoamaa matemaattis-luonnontieteellistä osaamista on käytännössä turha havitella esimerkiksi lääkäriksi. Joillekin aloille on yksinkertaisesti helpompi päästä lukiosta. Toivonkin romaninuorille korkeita tavoitteita, uskallusta ja sitkeyttä koulutuspoluille.

Olen tietysti joskus kuullut kitkeriäkin kommentteja siitä, miksi romaniväestön koulutusta pitää erikseen tukea. Yhdenvertaisuuslain 9 § kuvaa positiivista erityiskohtelua oikeasuhteisena erilaisena kohteluna, ”jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen”. Juuri tähän pykälään romanityössä kannattaa nojata niin pitkään kuin se on tarpeen. Positiivinen erityiskohtelu on siis kaikkea muuta kuin saavutettu etu, eikä sitä tarvita ikuisesti.

Romaniväestö on aina ottanut minut hyvin vastaan. Joskus keskustelu on ollut kovaäänistä, mutta silti rakentavaa. Olen oppinut tavatessani romaniväestöä, että romanit ovat ennen muuta yksilöitä: ihania, ärsyttäviä, viisaita tai vähemmän viisaita, siis ihan samanlaisia kuin muut. Paitsi vähän hauskenpia. *

Susanna Rajala

Opetusneuvos

(eläkkeellä 1.12.2023 alkaen)

**Opetushallitus, Perusopetus ja
varhaiskasvatus**

Elämän kasvattama

Olen karjalainen, Imatralla syntynyt ja Pohjois-Karjalassa lapsuuteni kesät viettänyt vaaroilla ratsastaen. Ilokseni olen saanut jo lapsuudessa kasvatuksen, jossa jokaisesta ihmistä arvostetaan. Ensimmäiset kohtaamiset romaniväestön kanssa ovat olleet jo lapsuudessa vanhempieni ystävien kautta. Kohtaamiset ovat olleet lämpimiä ja niistä on jäänyt hyvät muistot.

Koulutukseltani olen kasvatustieteiden maisteri, olen valmistunut viittomakielisen luokanopettajan koulutusohjelmasta, lisäksi olen tehnyt mm. koulutusjohtamisen ja työvalmentajan opinnot. Työurani onkin ollut pitkälle viittomakielialalla, eri tehtävissä. Suurimman osan työvuosistani olen tehnyt erityisluokanopettajan työtä, sen lisäksi olen työskennellyt myös järjestöissä ja viimeisimpänä kehitysyhteistyössä pedagogisena neuvonantajana Kosovossa ja Albaniassa, kunnes päädyin tänne Opetushallitukseen. Jokaisesta paikasta olen ottanut jotakin mukaani ja oppinut paljon.

Kirjoitan tätä juttua toisena työpäivänäni Opetushallituksessa. Kuultuani Susannalta, mitä kentällä onkaan tapahtunut viime vuosina romanikielen parissa, mietin mitä kaikkea minulla on jäänyt oppimatta ja huomaamatta. Toisaalta olen iloinen siitä, että on tapahtunut paljon, koska näin tiedän saavani yhteyden hyviin asiantuntijoihin kentällä. Ajattelen, että te romanit olette asiantuntijoita omassa kulttuurissanne ja kielessänne, olkaa siitä ylpeitä.

Luotan tunteeseen hyvästä alkavasta yhteistyöstä, ja luottamus tulee juuri elämäni aikana kertyneiden kokemusten ja kohtaamisten kautta. Olen havainnut monissa kohtaamisissa, että olemme samojen haasteiden äärellä, viittomakieliset ja romanikieliset. Meil-

lä on monia samankaltaisia kokemuksia yhteiskunnan taholta. Näitä kokemuksia tähän listaamatta, tiedätte varmasti mistä puhun. Kokemukset koulutuksesta, työllistymisestä ja tasavertaisina yhteiskuntalaisina eivät teemoina ole helpoimmasta päästä.

Viimeisin yhteistyökokemukseni Opetushallituksessa liittyy lukion opetussuunnitelmien perusteiden laatimiseen. Muistan, että Miriam oli juuri aloittanut työnsä täällä ja minä olin tekemässä viittomakielen osuutta yhdessä toisen viittomakielen asiantuntijan kanssa. Näissä työskentelyn lomassa käytyjen keskustelujen, vähemmistöjen kesken, saamelaisten,

romanien ja viittomakielisten kesken oli mukava kirjoittaa opetussuunnitelman perusteita. Näissä tunnelmissa hain myös opetusneuvoksen paikkaa, kun se tuli hakuun. Jo nyt toisena päivänä olen innoissani tulevasta. Päälimmäisenä perehdytysmateriaaleissa minulla on tuore Suomen romanikielen elvytysohjelma. Siihen perehdyn huomenna.

Kohtaamisia ja yhteistyötä kohti. *

Irja Seilola
Opetusneuvos (2.10.2023 alkaen)
Opetushallitus, Perusopetus ja
varhaiskasvatus

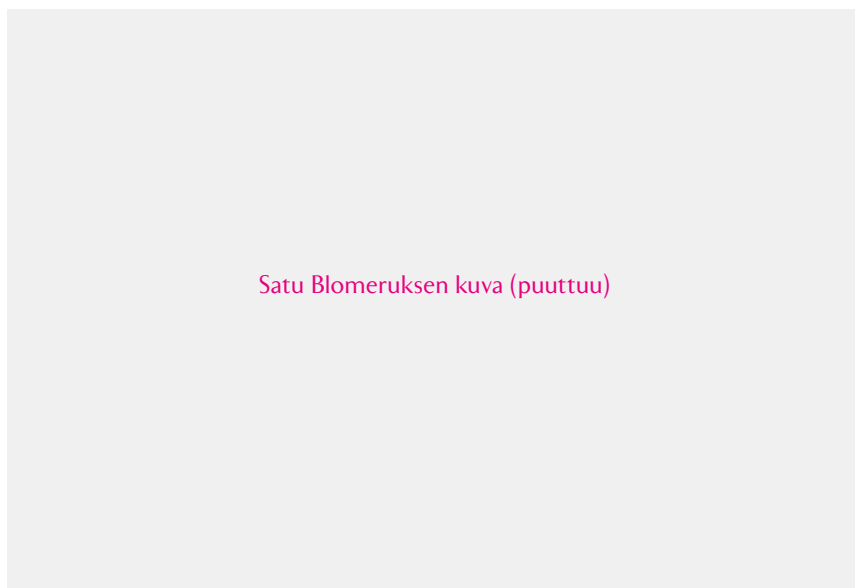
TEKSTI Satu Blomerus

Kielipää vai pääkieli

Kateellisenä kuuntelen tai luen tarinoita ihmisistä, jotka halitsevat sujuvasti viittä kuutta maailmassa puhuttua kieltä. Omassa tuttavapiirissäni on henkilö, joka puhuu yhdeksää kieltä. Vaatimattomasti hän toteaa parista harvinaisemmasta kielestä, että osaa niitä vain auttavasti. Itse koen suurena puutteena kyvyttömyyden käyttää edes sitä vähäistä kielivaraa, joka on matkan varrella tarttunut päähäni. Minun vahvuuteni on rikas ja rakas suomen kieli.

Ymmärrän jonkin verran toista kotimaista ja sitä yleisemmin Suomessa käytettyä vierasta kieltä, mutta en rohkeasti puhua. En sittenkään, vaikka tasan tarkkaan tietäisin, miten tai mitä pitää sanoa. En usko, että olen yksin tämän kaltaisen ongelman kanssa. Kävisiköhän parannuskeinoksi esimerkiksi englannin kielen suhteen jättää minut yksin keskele Manhattanin pahinta ruuhkaa ilman lappuun kirjoitettua hotellin nimeä. Ihan olisi piilokameran paikka! Ja pikakursi käytännön englannin kieleen! Minulla on hyvin samanlainen ongelma toisen äidinkieleni, romanikielen kanssa. Ymmärrän melko hyvin, mutta puhumisen ei onnistu.

Kuinka moni meistä tulee ajatelleeksi, että romanikieli on meidän toinen äidinkielemme. Äidinkielen yhtenä määritelmänä on, että se on kieli, jota lapsi puhuu ensiksi, opittuaan puhumaan. Kuinka kauas ajassa täytyy mennä, että ensiksi opittu kieli Suomeen aikoinaan tulleilla romaneilla oli romanikieli. En uskalla arvella. Lapsuudes-

Satu Blomeruksen kuva (puuttuu)

ta muistan mummon ja muiden sukulaisten puhuneen romanikieltä, mutta puhuttiinko sitä lapsille? Ainakin lapsia komennettiin romanikielellä!

Mikä sitten aiheutti romanikielen käytön hiipumisen romanien keskuudessa. Yhdeksi syyksi on mainittu se, että jouduttiin pyytämään yösjäa pääväestön asumuksiin. Saatu yöpymislupa ehdollistettiin useimmiten: ”ette sitten puhu sitä omaa kieltänne”. Oliko myös kaupungistumisella ja vuokra-asuntojen saamisella kerrostaloista ollut vaikutusta siihen? Ei haluttu erottua muusta yhteisöstä. Oman kielen puhuminen olisi saattanut aiheuttaa naapureissa epäluuloja ja syrjintää. Yhä enenevässä määrin alettiin myös viettää aikaa vain oman perheen ja lähisuvun kesken, niissä ”omissa” asunnoissa. Ei

kokoonnuttu enää kesäisin tutuille teltapaikoille, joissa ennen oli ollut luontevaa käyttää romanikieltä. Hyvinvoinnin edistymisellä oli myös hintansa: yhteisöllisyys vähitellen hiipui. Se vaikutti moneen asiaan, yhtenä niistä romanikielen käytön väheneminen.

Muutamat kielitietoiset romanit ovat jo vuosia olleet huolissaan romanikielen uhanalaisesta asemasta. Kieltä osaava joukko on pienentynyt jatkuvasti. Romaniväestön koulutusta kehittävä ryhmä Opetushallituksessa on vuosia tukenut romanikielen säilymistä tuottamalla materiaalia ja järjestämällä romanikielen kesäkouluja. Lisäksi Opetushallitus myöntää valtionavustusta kouluilla tapahtuvaan romanikielen opetukseen. Opetushallitus rahoitti valtionavustuksilla vuosina 2009–2016

ns. kielipesätoimintaa, joka oli yksi askel kaikenikäisille yhdessä suunnattuun romanikielen elvytystoimintaan.

Uhanalaisen romanikielen elvyttäminen oli yhtenä toimenpide-esityksenä Suomen romanipoliittisessa ohjelmassa vuosille 2018–2022. Opetushallitus mainittiin vastuutahona toimenpiteelle, ja se asettikin asiantuntijaryhmän laatimaan Suomen romanikielen elvytysohjelmaa vuosille 2023–2030. Osa elvytysohjelman toimenpiteistä tulee kuulumaan kolmanteen romanipoliittiseen ohjelmaan samalle ajanjaksolle.

Vaikka koronapandemia iski juuri tuolloin täydellä voimalla, onnistuttiin kuitenkin etäyhteyksien avulla järjestämään kuulemistilaisuuksia romaneille. Näin työryhmä sai vahvan viestin, että elvytys on aloitettava nyt, jotta saadaa talteen vanhempien ikäluokkien kielitaito hyödyksi nuoremmille.

Kuten kaikessa toiminnassa raha tai paremminkin sen puuttuminen antaa tiukat raamit sille, mitä voidaan tehdä. Romanikielen elvytyshankkeen pelastajaksi nousi Suomen Kulttuurirahasto, joka myönsi huomattavan summan toimenpiteiden toteuttamiseen. Apurahaku alkoi lokakuussa. Mitä kaikkea elvytysohjelma tarkoittaa

meille romaneille? Ensinnäkin sitä, että nyt jos koskaan meidän tulisi toimia yhdessä! Pöytä on nyt katettu, ja nyt kysytäänkin meidän omaa aktiivisuuttamme oman kielimme säilyttämiseksi. Nyt ei ole kysymys vain ”kirjanopineista ja fariseuksista”, vaan kaikista, myös meistä passiivista kielenosaajista tai niistä, joiden sanavarasto sisältää muutaman tärkeimmän sanan.

Elvytysohjelman toimenpide-esitykset sisältävät 11 erilaista mahdollisuutta romanikielen tuomiseksi osaksi arkista elämääme. Kyse ei ole siis pelkästään koulunpenkissä tapahtuvasta oppimisesta, vaan ehdotukset ovat monipuolisia kattaen sosiaalisen median, hengellisen maailman, kirjallisuuden, musiikin ja todella tärkeän kielenhuollon. Kielet kehittyvät ajan mukana, ja voidaksemme käyttää esimerkiksi romanikieltä arjessa ja kehittyvässä yhteiskunnassa, on kielenhuolto ja kielen päivittäminen ehdottomasti tarpeen.

Tartutaan innolla meille annettuihin mahdollisuuksiin. Tehdään yhteistyötä, tuetaan toinen toistemme suunnitelmia, otetaan mukaan kaikki halukkaat ja vedetään joukkoon niitäkin, jotka eivät ehkä rohkene mukaan yksin!

Unohdetaan se kytevä kateus, joka usein tulee esiin, kun on kyse rahasta. Kateus vie kalatkin järvestä, sanoo vanha sanonta. Saattaa se joskus sammuttaa hyvät aikeet ja estää onnistumiset.

Iloitaan tulevista tuloksista. Nyt meidän on tuotava tämä oma rikkautemme, henkinen pääomamme esiin ja saatava se säilymään tuleville sukupolville ja vielä siitäkin kauemmaksi. Oma kieli, äidinkieleksi kutsuttu, on sitä pääomaa, joka kuuluu kaikille riippumatta esimerkiksi sosiaalisesta asemasta tai varallisuudesta. Romanikielen tai ylipäätään oman äidinkielen osaaminen, lisää yhdenvertaisuutta ja yhteisöllisyyttä, yhteenkuuluvuuden tunnetta oman ryhmän sisällä. Jos vaikkapa ulkomailla ollessasi kuulet jonkun puhuvan suomea, niin tuntuu kuin olisit tavannut tutun, yhteisiä puheenaiheita löytyy heti. Ajattelepa tuota samaa tunneyhteyttä romanikielen kohdalla!

Otetaan kiinni meille tarjotuista mahdollisuuksista. Näin meillä on jättää lapsillemme ja lapsenlapsillemme jotakin olennaisen tärkeää heiluvien helmojen ja rimpujen lisäksi. *

Romano Missio ry

– Työtä romanien hyväksi jo 117 vuotta

Vuosi 2023 on Romano Missio ry:n 117. toimintavuosi, jota järjestön vakiintuneen toiminnan lisäksi värittää kaksi merkittävää tapahtumaa: Romano Mission Elämää sukupolvien takaa -historiahanke saatiin päätökseen ja samanaikaisesti valmistaudutaan pitkäaikaisena toiminnanjohtajana toimineen Tuula Åkerlundin eläkkeelle siirtymiseen.

Romano Missio ry on Suomen vanhin valtakunnallinen romanijärjestö, joka on perustettu vuonna 1906. Sen tehtävänä on toimia kristilliseltä arvopohjalta lastensuojelun, sosiaali- ja koulutusalan sekä hengellisen työn palvelujärjestönä romaniväestön keskuudessa. Romano Missio ry:n toiminnassa korostuu romanikulttuurin ja -kielen vaaliminen ja edistäminen. Yhteiskunnallisen vaikuttamistyön perustana ovat koulutus-, julkaisu- ja tiedotustoiminta, joiden avulla yhdistys pyrkii lisäämään romanikulttuuritietoutta ympäröivään yhteiskuntaan järjestelmä- ja yksilötasolla.

Romano Missio tukee toimintamuotojensa kautta kaiken ikäisiä romaneja kaikissa arjen elämään liittyvissä kysymyksissä. Toimintamuotoina ovat lastensuojelu-, diakonia- ja sosiaalityö sekä projektitoiminta. Järjestöllä on noin 40 vakituista työntekijää, joista noin puolet ovat romanitaustaisia.

Romano Mission koulutus-, tiedotus- ja valistustoiminta

Romano Missio pyrkii kaikkien toimintamuotojen yhteydessä edistämään romaniväestön osallisuutta ja

yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta. Projekt- ja hanke-toiminnoissa toteutetaan tiedotus- ja koulutustilaisuuksia, joiden avulla välitetään tietoa tuotetusta palvelusta, romanikulttuurista sekä niiden huomioon ottamisesta auttamistyössä. Romano Missio on julkaissut vuodesta 1906 lähtien omaa lehteä, joka tosin parin viime vuoden aikana on ollut julkaisutauolla rahoitusvajeen vuoksi. Nykyään Romano Boodos -nimellä julkaistun lehden avulla välitetään tietoa romaneille ajankohtaisista yhteiskunnallisista tapahtumista sekä järjestön toiminnasta. Lehti on toiminut varsin merkittävänä romanikielen edistäjänä ja vaalijana, sillä romanikieliset artikkelit ovat olleet osa julkaisua joka numerossa.

Diakonia- ja sosiaalityö

Romano Mission diakonia- ja sosiaalityö sisältää laaja-alaista palveluneuvontaa, josta vastaa järjestön palveluohjaaja Alida Friman. Tällä hetkellä syrjäytymisen ja työttömyyden ovat monien asiakkaitten elämässä todellisuutta, moni elää köyhyysrajan alapuolella ja avun hakeminen on vaikeaa. Myös lasten kasvatuksen haasteet, taloudelliset vaikeudet, syrjäntäkokemukset, vanhus-

ten hyvinvointi sekä asumiseen liittyvät ongelmat kuormittavat monen asiakkaan arkea.

Romano Mission sosiaali- ja diakoniatyö on suurelta osin puhelimitse tapahtuvaa ohjausta ja neuvontaa, mutta entistä enemmän myös ongelmanratkaisua yhdessä muiden asiantuntijoiden ja viranomaisten kanssa. Yhteydenottoja tulee runsaasti eri puolilta Suomea sekä romaniväestöltä että viranomaisilta. Usein tilanteisiin liittyy myös asiakkaiden tukemista ja rohkaistamista epätoivoisilta tuntuissa tilanteissa. Monesti sosiaali- ja diakoniatyössä on kysymys oikean asiantuntijan löytämisestä erilaisiin ongelmanratkaisutilanteisiin. Sosiaalipalveluohjaaja avustaa myös tarvittaessa antamalla lausuntoja, todentamalla romanikult-

Romano Missio ry:n (ent. Mustalaislähetys ry) julkaiseman lehden ensimmäinen numero ilmestyi vuoden 1906 lopulla nimellä *Maailman kiertäjä*. (Kuva Romano Missio ry.)

tuuriin liittyviä tarpeita ja avustamalla erilaisten kantelujen ja muistutusten laatimisessa.

Romano Missio ry:n (ent. Mustalaislähetys ry) Sortavalan lastenkodin lapsia hoitajansa Alma Hellgrenin kanssa vuonna 1911. (Kuva Romano Missio ry.)

Päiväkummun lastenkoti

Romano Mission yhtenä tärkeimpänä työmuotona on ollut lastensuojelutoiminta. Järjestön ensimmäiset lastenkodit toimivat jo 1910- ja 1920-luvuilla. Tultaessa 1960-luvulle järjestöllä oli neljä samanaikaisesti toiminnassa olevaa lastenkotia. Tällä hetkellä Romano Missio ry ylläpitää yhtä lastenkotia, joka sijaitsee Hämeenkoskella. Neljätoistapaikkainen Päiväkummun lastenkoti täyttää tänä vuonna 65 vuotta.

Romano Missio ry:n omistama Päiväkummun lastenkoti sijaitsee Hämeenkoskella Hyvönen kylässä. Päiväkumpu on 14-paikkainen lastensuojelun yksikkö, joka tarjoaa sijais- ja jälkihuoltoa huostaanotetuille ja sijoitetuille lapsille sekä nuorille. (Kuva Hanna Pekonen.)

Jokaiselle lapselle kasvaminen omassa kodissa, omien vanhempien hoidossa, on paras mahdollinen vaihtoehto. Joskus se ei kuitenkaan ole mahdollista. Tällaisissa tilanteissa Päiväkummun lastenkoti tarjoaa lapselle hyvän

ja turvallisen kodin. Lastenkodin henkilöstön ammatillisuus ja inhimillisuus heijastuvat kokonaisvaltaisesti sen toimintaan. Päiväkummun lastenkodilla on erityisosaamista ja asiantuntijuutta romanikulttuuriin, ja se tarjoaa hyvän ja turvallisen kasvuympäristön myös pääväestön lapsille. Päiväkummun lastenkodissa hoidon perustana on laadukas omahoitajajärjestelmä, joka edistää lapsen yksilöllisyyden ja edun huomioimista kokonaisvaltaisesti kasvatustyössä.

Romano Missio ry:n projekti- ja hanketyö

Romano Missiolla on yli 30 vuoden kokemus myös projektimuotoisesta sosiaalialan tukityöstä, jonka rahoitus saadaan nykyään pääosin Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskasvatukselta (STEA:lta). Romanikulttuuriin ja kieleen liittyvien projektien rahoitukseen on saatu avustuksia esim. opetus- ja kulttuuriministeriöstä sekä Alfred Kordelinin säätiöltä.

Romano Mission projektimuotoisen toiminnan perustuu kulttuurisen sitävien työmuotojen ja palvelujen kehittämiseen. Romaniväestön avun tarpeitten tunnistaminen ja annettun tuen kohtaaminen ovat toiminnan perustana. Projektitoiminnassa kehitettyjä ja hyväksi käytänteiksi havaittuja työ- ja palvelumalleja pyritään siirtämään osaksi yhteiskunnallisia palvelujärjestelmiä.

Tällä hetkellä Romano Missio hallinnoi määräaikaisena toimivaa Arvokas elämä -hanketta sekä jatkuvana toimintona olevia Rikostaustaisten tukipalvelut ja Terne Apre -hankkeita.

Rikostaustaisten tukipalvelut

Hyvänä esimerkkinä kehitetyn palvelun juurruttamisesta voidaan nostaa esiin Romano Mission rikostaustaisten tukipalvelut (RRT-palvelut), joka sai alkunsa jo vuonna 2010. Tuolloin käynnistettiin romaninaisvankien auttamiseen keskittyvä Naisten vuoro -projekti, joka toimi ajalla 2010–2014 jatkuen sitten Muutoksen vuoro -projektina vielä vuosina 2015–2016. Vuodesta 2017 alkaen työ-

RRT-palvelujen mieserityistyössä pohditaan ohjaajien Rainer Friskin ja Mertsin Rothin johdolla elämänhallintaan liittyviä kysymyksiä. (Kuva Jani Lindroos.)

muoto vakiintui osaksi Romano Mission palvelutarjontaa ak-hankkeena. Samana vuonna RRT-palveluja laajennettiin siten, että kohderyhmäksi tulivat myös romanimiehet.

RRT-palveluissa tavoitteena on rikostaustaisten romanien elämänhallinnan, voimavarojen sekä osallisuuden vahvistaminen rikoskierteen katkaisemisen tukemiseksi. Toiminnan keskiössä ovat asiakkaan rinnalla kulkeva palveluohjaus sekä yksilö- ja ryhmätoiminnot. Palvelukokonaisuus käsittää matalan kynnyksen Naisten Kulma -tukipisteet Helsingissä ja Oulussa, mieserityistyön sekä RISE:lle ostopalveluna toteutettavan vankilatyön.

Projekti- ja hanketyössä asiakkaita kohdataan hyvin monenlaisissa ympäristöissä. (Kuva Senja Valentin.)

RRT-palveluissa työskentelee kaikkiaan seitsemän henkilöä. Palvelupäällikkönä toimii Jani Lindroos ja palveluohjaajina ovat Katriina Roth, Heidi Ärling, Senja Valentin, Mertsin Roth, Rainer Frisk sekä Anne Holm, joka toimii myös Oulun aluekoordinaattorina.

Terne Apre – Nuorten vuoro -hankkeessa tehdään jalkautuvaa nuorisotyötä pääkaupunkiseudulla. Kuvassa hankkeen työntekijät, vasemmalta nuorisohjaaja Jussi Ärling, hankevastaava Merts Berg sekä nuorisohjaaja Angelica Vironen. (Kuva Terne Apre.)

Terne apre – Nuorten vuoro -hanke

Romano Mission Terne apre – Nuorten vuoro -projekti aloitti toimintansa vuonna 2018. Hankeidea lähti syvästä huolesta, joka pääkaupunkiseudun eri toimijoilla ja romaniyhteisöllä oli nousut romaninuorista. Vuoden 2023 alusta projektimuotoinen toiminta saatiin osaksi järjestön vakiintunutta toimintaa, ja Terne apren toimintarahitus saadaan STEA:lta kohdennettuna toiminta-avustuksena.

Terne Apre – Nuorten vuoro -hankkeessa tehdään jalkautuvaa nuorisotyötä pääkaupunkiseudulla 13–29-vuotiaiden romaninuorten parissa, nuorten hyväksi. Nuorille tarjotaan neuvoa, tukea ja ohjausta kauppakeskuksissa, juna-asemilla sekä siellä, missä nuoret ikinä viettävät vapaa-aikaansa. Tavoitteena on ehkäistä haitallisia selviytymiskeinoja ja vahvistaa positiivista romani-identiteettiä. Nuorten osallisuutta lisätään ohjaamalla nuoria vapaa-ajan toimintojen, harrastusten, koulunkäynnin ja nuorisopalveluiden pariin.

Arvokas elämä -hanke

Romano Mission Arvokas elämä -hankkeessa (2021–2024) halutaan ennaltaehkäisevän ja varhaisen puuttumisen keinoin katkaista lähisuhdeväkivallan kierrettä ja lisätä romaniyhteisön turvallisuutta ja hyvinvointia. Hanke tuottaa palveluja pääkaupunkiseudun romaniperheille. Se tarjoaa tukea elä-

Arvokas elämä -hankkeen työryhmä vas. ohjaaja Jasmin Nyman, ohjaaja Mirjam Hagert ja hankevastaava Pia Kara. (Kuva Arvokas elämä.)

män vaikeisiin tilanteisiin ja ohjaa olemassa olevien palveluiden käytössä. Teemme työtä romaniperheiden parissa ja lisäksi kohderyhmänä ovat sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, joille tiedotamme neuvonnan ja järjestettävien koulutusten avulla romaniperheiden palvelutarpeista ja toiveista.

Arvokas elämä -hankkeessa tuetaan romaniperheiden hyvinvointia. (Kuvituskuva Arvokas elämä -hanke.)

Elämää sukupolvien takaa -hanke

Romano Mission ajalle 2021–2023 ajoittuvan Elämää sukupolvien takaa -hankkeen tarkoituksena oli edistää avoimuutta, tiedonsaantia sekä romanikulttuuriperinteen säilymistä. Hanke toteutettiin Alfred Kordelinin säätiön myöntämän apurahan sekä Romano Mission omistamien tilojen avulla. Hankkeen laajempaan tavoitteeseen oli edistää avoimuutta ja tiedonsaantia sekä kaventaa romaniyhteisön ja ympäristön välistä kuilua poistamalla eriarvoisuutta tukevia ajatusmalleja ja asenteita.

Elämää sukupolvien takaa -hankkeen ensimmäisessä vaiheessa järjestettiin järjestön ajalta 1904–2016 kerty-

nyt arkistomateriaali ja se luovutettiin osaksi Kansallisarkiston kokoelmia vuoden 2022 syksyllä. Arkistojen päivän toimikunta myönsi Vuoden arkistotekojen palkinnon vuonna 2022 Romano Mission yhdistysarkiston luovuttamiselle Kansallisarkistoon. Perusteluissaan se totesi, että aineisto piirtää pitkän ja ainutlaatuisen kaaren romanien osallisuuden eri vaiheista 1900-luvulla. Tuula Åkerlund aloitti Romano Mission toiminnanjohtajan tehtävässä vuonna 2006. Romanilasten, ja aikuistenkin, koulunkäynnin ja opiskelun tukeminen on ollut Åkerlundille sydämen asia. Romano Mission johtohahmona ja erilaisissa luottamustehtävissä toimiessaan hän on pyrkinyt tekemään vaikutustyötä edistääkseen romanien opiskelumahdollisuuksia. Åkerlundin mukaan romaninaisten vahvuksien tukeminen on ensiaskel koko perheen hyvinvointiin. Nykyään Åkerlund iloitsee siitä, että romaninaiset opiskelevat ja panostavat myös entistä paremmin lastensa koulunkäynnin tukemiseen. Åkerlundin toiminnanjohtajakaudella järjestöön on palkattu useita romanityöntekijöitä ja moni työntekijä on opiskellut ammatti- tai ammattikorkeakouluopinnoissa työsuhteensa aikana. Åkerlund on korostanut opiskelun, työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen merkitystä työhyvinvoinnin ja toiminnan laadun edistäjänä.

Tuula Åkerlund on johtanut Romano Mission toimintaa ”naisellisella otteella, mutta rautaisella kädellä”. Toiminnanjohtajan tehtävää hoitaessaan hän on tuonut mukaan inhimillistä lämpöä, joka heijastuu työntekijöiden hyvinvointiin ja romaniväestöön, jonka keskuudessa työtä tehdään. Samalla Åkerlund on vahvistanut yhdistyksen suhteita romanityötä tekevien viranomaisten ja järjestötoimijoiden kanssa.

Tuula Åkerlundin kädenjälki romanityössä ja Romano Mission toiminnassa on merkittävä. Hänen pitkäjänteinen omistautumisensa romanien aseman ja hyvinvoinnin edistämiseen jää meille kaikille perinnöksi. *

Lisätietoja Romano Missio ry:n toiminnasta

<https://romanomissio.fi/>

<https://terneapre.fi/>

<https://naistenkulma.fi/>

<https://arvokastaelamaa.fi/>

<https://ajanlastuja.fi/>

Tarinoita romanikielen merkityksestä

Niina me som tšerdom douva!

Me tšeravaa skaalos kaali, phiravaa džaanibosko maħhiin ta ħonkuvaa aro romano tšimbako undravitiko boliba. Mango naal ventila finitiko tšimbako tekstos, me byrjuvaa te risavaa douva romano tšimbake.

Me som tšerdom butti romano tšimbaha buut bereħ ta nii panna me ħooljuvaa dauva buttijake baro džariboha.

Dotta hin neeres deħ bereħ, ka me byrjudom te tenkavaa, te me kammaas te tšeeraa vareso frooħlaaga, te sikjuvaa vareso hiles nevo. Taala me ħunjom, te aro universitetos byrjyla romano tšimbako kursos.

Tromuvaasko me te džaa doori? Sommasko me perdaldosta phurano,

sikjuvaasko me naa tši? Sas sterdavitiko, bi me džejjom endo.

Bi vaagune stunni džangude mango džariba. Dauva tšimb me kamjom te sikjuvaa! Naa tšekkar me na rakka-domromano tšimb, innasto sommas ħunjom douva niijales, ka me sommas kentos. Endo tšimb džintudas huot pin-sado ta iego. Byrjibosko drouvo buttija-ko paalal sikjiba byrjudas te aaħhel lok-kide. Me hogadom, te sikjiba sas jakkes lokko ta hastuno. Mango sikjibosko džariba barjudas, me kamjom te sikjuvel til, buutide, saare!

Paar bereħengo sikjibosko paalal me byrjudom te laa frooħlaaga, džarimen buttijako tšeeribi romano tšimbaha. Sikjibosko liine, poemi, džaanibosko liine

– bereħhi hin džeelehastes daala džarimen ta fuortune buttijensa.

Aka diives me laa te tšeeraa buut mango pirano butti, risiba. Nii panna me undravaa, sar buut rankane laa-ve aaħhena aro romano tšimb, sar rankanes tšimb bansila mango tenkibonge, poemenge, saare risibosko tekstenge. Me sikjuvaa hilo tiija til, sakko buttijako tšeeriba phirila neve vuudarja aro romano tšimbako tšorjilbi.

Kaan dauva divisesko butti hin tšerdo! Me buklavaa maħhiin. Bi pappales sartti... Romano tšimb hin sar kamlo maal, koonesko neer me vaa paale alti loħiboha. *

Seija Roth

Minäkin olen tehnyt sen!

Keitän kupin kahvia, avaan tietokoneen ja uppoudun romanikielen ihmeelliseen maailmaan. Edessäni odottaa suomenkielinen teksti, alan kääntää sitä romanikielelle. Olen työskennellyt romanikielen parissa jo monia vuosia ja vieläkin syvennyn tähän työhön suurella innostuksella.

Siitä on noin kymmenen vuotta, kun aloin ajatella, että haluaisin tehdä jotain erilaista, oppia jotain ihan uutta. Sitten kuulin, että yliopistolla alkaa romanikielen kurssi. Uskaltaisinko mennä sinne? Olinko liian vanha, oppisinko mitään? Jännitti, mutta menin silti.

Jo ensimmäiset tunnit herättivät innostukseni. Tämän kielen halusin oppia! En ollut koskaan puhunut romanikieltä, ainoastaan kuullut puhuttavan sitä lapsena kesäisin. Kuitenkin kieli tuntui heti jotenkin tutulta ja omalta. Alun haasteiden jälkeen kielen opiskelu alkoi sujua. Huomasin, että oppiminen olikin hauskaa, helppoa ja nopeaa. Opiskeluintoni kasvoi, halusin oppia lisää, enemmän, kaiken!

Parin vuoden opiskelun jälkeen aloin saada erilaisia, mielenkiintoisia työtehtäviä romanikielen parissa. Oppikirjoja, runoja, tietokirjoja – vuo-

det ovat vierineet nopeasti näiden kiinnostavien ja tärkeiden töiden parissa.

Nykyään saan tehdä paljon lempi-työtäni, kääntämistä. Vieläkin ihmetelen, kuinka paljon kauniita sanoja romanikielessä on, miten kauniisti kieli taipuu ajatuksiini, runoihin, kaikkiin käännettäviin teksteihin. Opin koko ajan lisää, jokainen työtehtävä avaa uusia ovia romanikielen salaisuuksiin.

Nyt tämän päivän työt on tehty! Suljen koneen. Mutta huomenna taas... Romanikieli on kuin rakas ystävä, jonka luokse palaan aina ilolla. *

Seija Roth

Oppisinkohan minä kaaleitten kielen? Tätä on miettinyt varmaan moni jossakin vaiheessa

Ma tšeer! Au daari! Nämä esimerkiksi ovat tuttuja kieltoja ja käskyjä meille kaikille. Jos pitäisi sanoa kokonainen lause ilman suomen kielen sanoja välissä, se on jo vaikeampaa. Toisaalta, jotkut ovat kuulleet vanhempien puhuvan romanikieltä aina tarpeen tullen ja ymmärtävät paljon puhutusta, mutta eivät uskalla puhua itse. Pelätään, että puhuu väärin, tai muut nauravat kun ei osaa kunnolla. Jotkut ovat olleet jopa sitä mieltä, että romanikieltä ei saa - eikä tarvitse puhua, etteivät vain muut opi sitä. Toinen kysyy, mitä hyötyä sen osaamisesta on, koska eihän sitä voi käyttää missään. Pohdinnan arvoinen kysymys on: vaikenemmeko kieleemme kuoliaaksi?

Kieli on elävä ja se elää sitä puhuvan kansan suussa. Se muuttuu ja siihen tulee uusia sanoja sitä mukaan, kun niitä maailmaan tulee ja niitä käytetään. Saako kaaleitten kieleen, romaniin tulla uusia sanoja? Minun mielestäni saa ja pitääkin tulla, jos aiomme elvyttää kieleämme uudelleen käyttöön. Sata vuotta sitten kielessä ei käytetty sellaisia sanoja, joita nykykieli on tulvillaan. Se tarkoitti, että ne sanat lisättiin tai kehitettiin vanhoista sanoista tai jopa lainattiin muista kielistä omaan kieleen.

Suurimmalla osalla meistä kaaleitten kieli on jossain syvällä, tunteissa ja sydämessä. Se on kulttuurin kieli, siihen samaistutaan ja sitä kohtaan tunnetaan jopa raivokasta suojeluvaistoa. Tosin meillä Suomen kaaleilla kieli on ollut lähes kokonaisen sukupolven suurimmaksi osaksi käyttämättömänä. Kielen käyttö voi kuitenkin elpyä, jos sen puhujilla on siihen halua.

Minä kuulin paljon romanikieltä isovanhempieni kodissa lapsena. En itse

puhunut paljonkaan, mutta ymmärsin kaaleitten kielen murretta täysin. Sitten lähdin opiskelemaan Ruotsiin ja törmäsin muiden maiden romaneihin ja huomasin, että ymmärsin aika pitkälle myös heidän puhettaan. Silloin aloin tajuta, mitä olimme menettämässä ja päätin, että minusta tulee romanikielen

nikieltä. Tämä oli minun kielenelvytysprosessini, jossa koin todeksi sen, että kielitaito voi elpyä sujuvaksi, jos kiinnostusta ja halua riittää.

Sinäkin voit kokea saman. Mitä useampi kielitämme puhuu, sitä enemmän sille tulee käyttäjiä, joille aletaan tarjota myös palveluja, kuten lastenoh-

ja historiamme opettaja. Aloin määrätietoisesti käyttää jo lapsena oppimaani romanikieltä aina kuin vähänkin sain mahdollisuuden. Selvittelin myös itseleni kielen rakennetta, eli kielioppia. Kaikki kielethän toimivat jonkin kielioppirakenteen mukaan, niin myös romani. Myöhemmin, kun valmistuin opettajaksi aloin laatia omille romanioppilailleni oppimateriaaleja ja yhtäkkiä huomasin, että ajattelin romanikielillä. Rukoilin iltarukoukseni ja joskus jopa näin unta, jossa puhuin vain roma-

jelmia, digitaalisia oppimisalustoja, jopa televisio-ohjelmia. Tämä on unelmani ja se voi olla myös sinun unelmasi. Mikään ei ole mahdotonta, jos haluat omistaa romanikielen omana äidin-kielenäsi ja näin olla mukana kuolevan kieleemme elvytysprosessissa. *

Miranda Vuolasranta

Minäkin tein sen!

Ma tšeer! Au daari! Naaluno merkneha daala hin buut džaanime niekibi ta phenni-bi amenge saareng. Ke aahhelas mostiba te phennes iek hilo mieniba, utan fintika laave maħkar phenniba, douva aahhelas koni phaaride te tšeer. Vau-rohlaagimes, hin niina ajasaave komuja koonen hin ħunle sar lengo phuuride hin rakkate Kaalengo tšimb alti kaana douva hin aahdas hyövime, ta dola komujenge Kaalengo tšimbako hajiba hin buut lokkide, bi endo joon na dromula rakkaven kokaren. Ame darraha, te mengo rakki-ba hin banges, elle vaure komuja sanjila menge kaana ame na hajuveha tšihkas. Hin niina aahdas ajasaave komuja koonengo tenkiba hin douva, te Kaalengo tšimb na hyövyňa rakkaves ienkong- ta douva na helle hyövyňa rakkaves dooleske te vaure komuja na sikjuvenas amengo tšimb. Vauro puħhela, so latšiba Kaalengo tšimbako hajibosta hin amenge, dooleske te doori na aahhela stedi kai ame rakkavahas douva. Latšo puħhi-ba amenge akadiives hin dauva; ke ame kammaha te ħukkarves amengo tšimbako rakkiba aja langħto tiija, te douva meerela?

Tšimb hin džiiido ta douva džiiivela aro douva folkesko muie koonen rakka-vena douva. Douva paruvela ta doi aave-la neeve laave sakka diives kaana neeve laave aavela aro boliba ta komuja rakka-vena doola. Hinko vojiba te neeve tiljime laave aavela aro Kaalengo ta aro roma-ni tšimb? Mango džintata eija, hin lova ta hyövime te aaves ta lel neeve laave,

ke ame kammaha te tšeerel amengo tšimb džiiido pappales ta rakkaves douva butide. Ĥeel berħ sigide naa aahdas aja-saave laave, save akadiivesko tšimb hin kaan pherdo. Dauva starakidas, te doo-la laave sas tiljime phurane laavenna elle fani tiloonime vaure tšimbenna ta tšun-de arre aro lengo iego tšimb.

Butvare amenna tenkavaha ta pin-savaha Kaalengo tšimb ħooles ħunju-vel aro amengo džii. Douva hin amengo kultturikaano tšimb, ame pinsavaha iegiba ta ame kammaha te siilavaa douva baro ħooljimessa. Tšatšiba hin, te maħkar ameen Fintika Kaale, tšimb hin aahdas iek hilo komujako tšang birakkime. Bi tšimbako rakkiba hin vojime te tšeerel džiidime pappales, ke doolesko rakki-bongiire kammela douva.

Me ħunjom buut Kaalengo tšimba-ko rakkiba mo phuurenna, baro daad ta maamjata, kaana me aahdom kentos aro tšeere. Me na kokares rakkadom buut, bi me hajudom saare so joon rak-kide. Doollesko paalal me džejjom aro Sveittiko them te sikjuves, ta kaana me dikjom doori vaure themmengo roma-ne mange sas baro hogiba douva, te me hajudom baro dielos lengo romano rak-kibiatta. Douva sas mange ajasaavo haji-ba, te ame Fintika Kaale hin mukjom amengo tšimbako rakkibosko hajiba ta me tšerdom dömmös, te me kammaa te aaves romani tšimbako ta kultturiako sikjiboskiiri. Me byrydom rakkaves buti-de douva romani tšimb, so me sikjudom kaana me aahdom kentos, alti kaana douva sas vojime. Me rooditom mange

niina romani tšimbako gramatikos elle sar douva hin barjime. Saare tšimbe hin barjime ta rakkime varesavo gramatikaano barjibessa, jakke hin niina romani. Paale douva, kaana me avilom fäädime sar sikjiboskiiri, me byrydom te tšeerel mo Kaalo sikjikuunenge neeve sikji-bosko materiaale, ta me sommas undri-men dotta te me byrydom tenkaves niina romani tšimbeha. Me mangjadom mo kvellako manjiba, ta paargong me dikjom suune kai me rakkidom hilo tiija romani tšimbeha. Dauva sas mo kokaro tšimbako džiidibosko prosessos, kai me tšatšibossa dikjom douva, te tšimbako hajibosko rakkiba hin vojime te džiidaves ta rakkibosko hajiba phirjuvela, kaana komunis kammela douva kokares ta hin džarime saakata.

Tuut hin niina vojime te tšeeres dauva. Kaana butvare komuja rakkave-na amengo tšimb, koni buutide aavena tšimbake rikkibongiire, ta lenge aavela diino tšenste sar kentengo programme, digitaalune sikjibosko stedi, tiljimes fani dikkibosko moħtesko programme. Dauva hin mo sonatiko suuno ta datta fani aavela tukko suuno niina. Tši saaka naa aahhela myördamannesko saaka, ke tu kammeha iegaves romani tšimb tukke sar tiro dako tšimb, ta aahhes tšetanes mensa te tšeeres amengo muulo tšimb džiiido pappales aro dauva tšimbako džiidibosko prosessos. *

Miranda Vuolasranta

Juttusarjassa tapaamme yhteiskunnallisia vaikuttajia kahvilla. Kahvittelun lomassa keskustellaan ohikulkeva hetki tekemisestä, tahtomisesta ja elämästä.

Teksti JOHANNA RUOHONEN Kuva SUOMEN KULTTUURIRAHASTO

Tieteen, taiteen ja kulttuurin asialla

Johanna Ruohonen toimii erityisasiantuntijana Suomen Kulttuurirahastossa, joka tukee taidetta ja tiedettä Suomessa monin tavoin, ja jossa on nyt käynnistynyt uusi romanikielen elvyttämistä ja romanikulttuuria tukeva rahoitusmuoto.

Kahvikupin mittaiset terveiset, Miriam Schwartz pyysi, joten kaadan itselleni kupillisen Suomen Kulttuurirahaston toimistolla, Bulevardi 5:n komeissa tiloissa. Arvo- kas miljöö muistuttaa toimintamme pohjasta, sillä toimitilat, kuten suuri osa säätiön muustakin varallisuudesta, on saatu yksityishenkilöiden lahjoituksena. Nykyisessä toimistossamme asuivat viime vuosisadan alkupuolella Kalle ja Dagmar Välimaa, jotka rikastuivat puuteollisuudella ja testamenttasivat omaisuutensa Kulttuurirahastolle, ohjaten lahjoituksensa muun muassa puunjalostusteollisuuden tukemiseen.

Dagmar Välimaa antoi asunnosta tiloja Kulttuurirahaston käyttöön puolisonsa kuoleman jälkeen ja asui siis itse säätiöväen keskuudessa – leskirouva viihtyi, kun kotona oli vilskettä. Dagmarin apulainen laittoi lounaan myös toimiston väelle, samassa keittiötilassa kuin mistä nyt kahvini haen, oletan. Nykyään Dagmarista ja Kallesta muistuttavat paitsi Santeri Salokiven muotokuvat toimiston aulassa, myös se, ettei toimiston tiloissa edes juhlatilaisuuksissa tarjoilla alkoholia – Dagmar kun oli raittiusaatteen ihmisiä.

Kulttuurirahasto koostuu monista sadoista vastaavista nimikkorahastoista, joiden tarkoitukset voivat olla mitä moninaisimmat. Omiin tehtäviini kuuluu Kulttuurirahaston ylläpitämän taidemuseon pyörittäminen: Taidedekoti Kirpilä Töölön Hesperiankadulla on reumalääkäri ja taidekeräilijä Juhani Kirpilän lahja kaikille taiteen ystäville. Lattiasta kattoon taiteella vuorattu kotimuseo on auki maksutta aina keskiviikkoisin ja sunnuntaisin – paikka, johon ehdottomasti kannattaa käydä tutustumassa!

Kielipolitiikkaa ennen ja nyt

Suomen Kulttuurirahaston syntytarina liittyy vahvasti kieleen – ja vähän myös kateuteen. 1930-luvulla joukko nuoria miehiä kokoontui pohtimaan, miksi ruotsinkielisillä säätiöillä on niin paljon varoja ja suomenkielisillä ei. Ajatus suomalaisesta kulttuurirahastosta sai laajan kannatuksen, ja kansalaiskeräykseen, jolla säätiön peruspääoma kerättiin, osallistui jopa 170 000 suomalaista. Kansakoululaiset kulkivat ovelta ovelle lahjoituksia pyytäen.

Myös minun isoisäni, kaarinainen pienviljelijä antoi keräykseen 15 markkaa, nykyrahassa reilu 6 euroa.

Samalla keräyslistan sivulla lahjoituksen ovat kirjanneet puutarha-apulainen, koululainen ja tehtaalainen. Voi kuitenkin varmuudella sanoa, ettei sana ”kulttuuri” merkinnyt vuonna 1888 syntyneelle Juho Hilariukselle oma-kohtaisesti ainakaan korkeakulttuuria. Soitto äidilleni vahvistaa, että isopappa ei tiettävästi koskaan elämässään käynyt teatterissa, saati konsertissa. Eikä ollut lukumiehiäkään. Mutta kenties ajatus suomen kielen vaalimisesta avasi vaatimattomasti eläneen pienviljelijän kukkaronnyörit. Tai ehkä vain sosiaalinen paine, jos kerran kaikki naapuritkin lahjoittivat.

Sitemmin Kulttuurirahaston kielipolitiikka on muuttunut tarkoitamaan muita asioita: apurahoja ei myönnetä vain suomenkielisille, vaan kaikenkielisille Suomessa taidetta ja tiedettä tekeville. Rahasto on ollut mukana kehittämässä maahanmuuttajien kielienopetusta, ja viime vuosina monilla lukutaitoon liittyvillä hankkeilla on pyritty nostamaan esiin lukemisen ja oman kielen hyvän osaamisen tärkeyttä.

Lukulahja lapselle -ohjelman kautta on jaettu kaikille vuodesta 2019 alkaen syntyneiden lasten perheille kirjakassi osana neuvolatarkastusta, parhaimmillaan yhdeksällä eri kielellä. Kulttuurirahasto rahoitti hanketta ensimmäiset kolme vuotta ja pari viime vuotta toiminta on jatkunut valtion rahoittamana. Sikäli kun ohjelmaa saa jatkoa vuodelle 2024, toiveissa on lisätä ohjelmaan myös romanikielinen lukupaketti.

Lisäksi Kulttuurirahasto on ollut aktiivinen kielenelvytystyössä, Suomessa ja jopa sen rajojen ulkopuolella.

Kielipesistä uusia kielenpuhujia

Kun Kulttuurirahasto myönsi ensimmäiset apurahat inarinsaamen elvyttämiseen vuonna 1997, kielen puhujat olivat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta yli 40-vuotiaita. Kieli oli siis katoamassa, koska nuori polvi ei puhunut kieltä lainkaan. Keinoksi kielenelvytykseen luotiin kielipesät, inarinsaamenkieliset päiväkodit. Näissä kielipesissä on sittemmin kasvanut kymmeniä lapsia. Kielenelvytyksen tueksi käynnistettiin myös täydennyskoulutushanke, jossa koulutettiin joukko työikäisiä lähes äidinkielen taseisia kielenpuhujia, mm. lastenhoitajia sekä opettajia Inarin kouluun.

Nykyään inarinsaamen puhujia lasketaan olevan noin neljäsataa ja mikä tärkeintä, kieli on elvytyksen myötä palannut kotikieleksi useissa perheissä. Pienessä vanhuksiin painottuvassa kieliyhteisössä kymmenillä uusilla nuorilla kielenkäyttäjillä on ratkaiseva merkitys kielen säilymisen kannalta.

2000-luvun alussa kielipesiä levitettiin yhteistyössä Venäjän viranomaisen kanssa myös Aunuksen Karjalaan ja muille suomalais-ugrilaisille alueille, ja verkostoa saatiin hyvin kasvatettua, joskin poliittisista syistä hankkeella oli aina myös omat haasteensa. Hankekauden päättyessä, vuonna 2016, Venäjän eri alueilla toimi omakielinen varhaiskasvatusryhmä ainakin 53 päiväkodissa. Tämänhetkisestä tilanteesta, eli työn jatkumisesta, emme valitettavasti ole tietoisia.

Romanikielen elvytys

Työntekijän näkökulmasta parasta Suomen Kulttuurirahastossa on sen toiminnan monipuolisuus. Paitsi taidemuseon johtajan tehtävissä, saan työskennellä monipuolisesti taiteen ja eri alojen tutkimuksen parissa. Tällä hetkellä vastaan esimerkiksi Kulttuurirahaston kansainvälisestä taiteilijaresidenssiohjelmasta, Tieteen päivistä ja Selkopolku-hankkeesta, jossa lahjoite-

Johanna Ruohonen

taan uusia selkokielisiä kirjoja kaikkiin Suomen yläkouluihin, huonosti lukuvien nuorten lukutaidon parantamiseksi ja lukemaan innostamiseksi.

Muutama vuosi sitten pöydälleni annettiin kysymys romanikulttuurin tukemisesta – että voisiko Kulttuurirahasto osoittaa tarkoitukseen erityistä huomiota. Toki apurahatoimintamme kautta tukea oli aiemminkin myönnetty eri tarkoituksiin myös romaneille ja romanikulttuuriin. Nopeasti selvitystyössä nousi esiin romanikielen tilanne ja Opetushallituksen tuolloin valmisteilla ollut kielenelvytysohjelma, johon Kulttuurirahaston panostus näytti mielekkäältä sitoa.

Vuoden 2022 loppupuolella, ohjelman valmistuessa, siitä tunnistettiin neljä osa-aluetta, joihin Kulttuurirahaston tukea erityisesti kaivattiin, ja näihin varattiin yhteensä 75 000 euroa. Ensimmäinen osahanke, kielitekniikan työkalujen rakentaminen, on jo työn alla Suomen Romaniyhdistyksellä.

Näiden rahoituskohteiden ohella romanikielen ja -kulttuurin tukemiseen on nyt varattu varoja yhteensä miljoonaan euroon asti, ensisijaisesti apurahoina jaettavaksi. Apurahoja jaetaan yleisten apurahakujemme kautta, ensimmäistä kertaa lokakuussa 2023, muun muassa kirjalliseen työskentelyyn ja kääntämiseen, oppimateriaalien laatimiseen ja romanikielen tutkimukseen. Tukimuoto jatkuu koko Opetushallituksen elvytysohjelman keston ajan, eli vuoteen 2030, ja tuettavien kohteiden lista tulee varmasti elämään näiden vuosien aikana.

Tämän apurahamuodon ehtojen laatiminen on siis ollut pöydälläni kevään aikana ja syksyllä jatkan aiheen parissa ainakin apurahaneuvonnan merkeissä. Toiveena on, että kielenelvytystyö lähtee laajalla rintamalla liikkeelle, ja me Suomen Kulttuurirahastossa voimme tuoda työtä tukea. *

Valokuvat JAAKKO LAAKSO

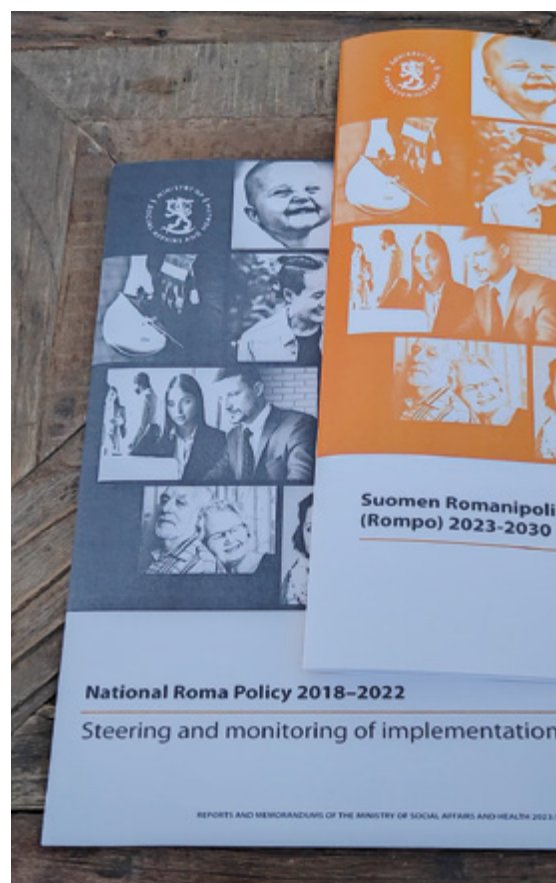
Tilaisuuksia ja tilanteita 2023

ROMPO 3:n julkistamistilaisuus Säätytalolla. Etualalla Päivi Majaniemi Suomen Romaniyhdistyksestä, Tuula Åkerlund Romano Missiosta ja Opetushallituksen eläköitynyt asiantuntija Satu Blomerus.

Merts Lindgren yhteineen esiintyi Länsi-Suomen Romanit Ry:n järjestämässä Kansainvälisen romanipäivän juhlassa Porissa.

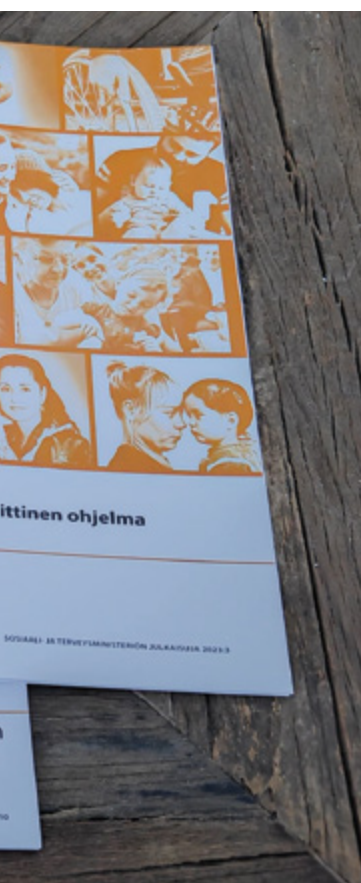
Suomen Romanipoliittinen ohjelma vuoteen 2030 saakka julkaistiin kevättalvella.

8.4. Romanipäivän humua Etelä-Pohjanmaalla. Lakeuden Romanit Ry:n juhla järjestettiin Jalasjärven seurakuntatalolla.

Rom-Mikkeli ry:n väki juhli romanipäivää kakkukahvein. Ja olipa kerrassaan upea kakku!

Keskustelua romanikielen elvytysohjelman hankkeista

Romanikielen hankkeista kiinnostuneiden oli mahdollista 28.9. pohtia Opetushallituksessa, miten rahoittaa elvytyshankkeita. Suomen Kulttuurirahastosta paikalla olivat **Johanna Ruohonen** ja **Antti Niskanen**. Johannan esityksen jälkeen keskustelua kuljettivat **Susanna Rajala** ja **Miriam Schwartz**. Susanna hyvästeli samalla eläköitymisen kynnyksellä pitkäaikaisia yhteistyökumppaneitaan.

Ossi Blomerus, Armas Hagert ja Helena Valentin.

Koululaiskeräys

Noin 30 000 kansakouluista kiersi syysyllä 1938 ovelta ovelle Suomen jokaisessa kunnassa esitellen Kulttuurirahaston tarkoitusta ja pyyntänsä sille tule. Kaikkiaan 170 000 suomalaista osallistui perustamiskirjekeräykseen, jonka tuotto oli 2,7 miljoonaa silloista markkaa. Lisäksi 18 000 henkilöä osallistui erilliseen lahjakirjakeräykseen vuosina 1937–1938. Suomen Kulttuurirahasto perustettiin 27.2.1939.

Maakuntarahastot

– 17 maakunnallista vaikuttajaa

Tulokset ja edistykset oman maakuntansa tiedettä, taidetta ja muuta kulttuurivirtaa jakamalla vuosittain apurahoja ja palkintoja.

Etsijällä ovat maakunnassa syntyneet hakijat tai siellä tehtäviä työkaluja kulttuurielämän aloilla.

Apurahapäätökset tekee oman maakunnan kulttuuriasiainvaliokunta, joka toimii oman hallintonsa mukaisesti nimikkorahastojen ohjesääntöä noudattaen.

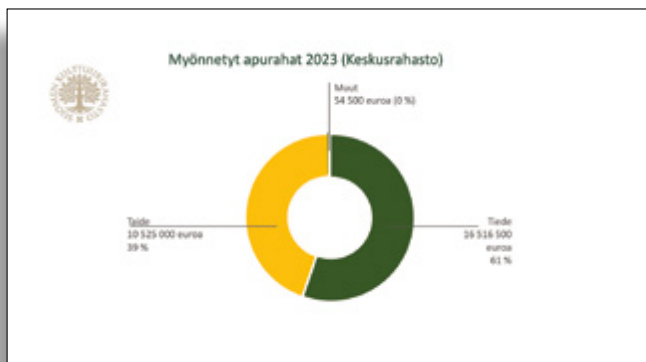
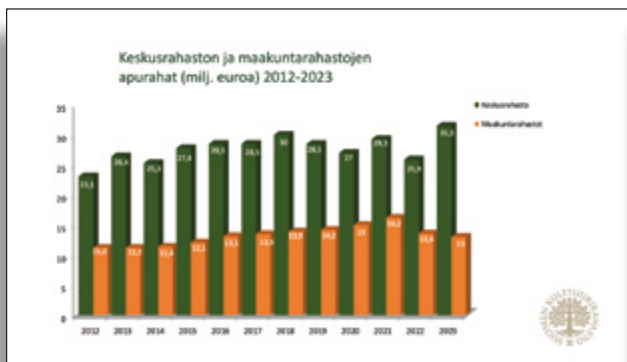
Etelä-Karjalan rahasto apurahajaksajilla 2022. Kuvaa: Jari Kuitto

Johanna Ruohonen kertoo Suomen Kulttuurirahaston apurahoista

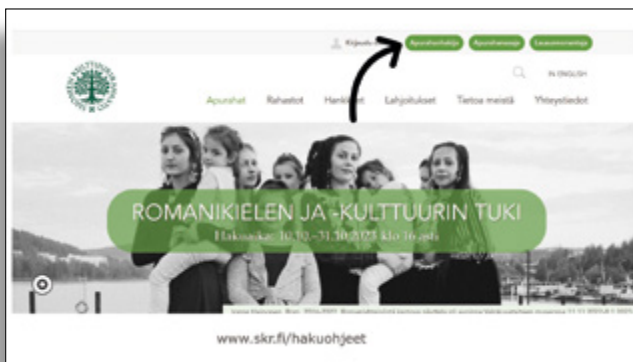

Marita Friman, Johanna Ruuhonen ja Tuula Åkerlund.

Merja Junkkila ja Ramona Grönstrand Kajaanin romanityöryhmästä.

Tamara ja Allan Lindeman.

Apurahaa voivat hakea henkilöt, työryhmät ja rekisteröidyt yhteisöt.

Millaista apurahaa voi hakea?

Romanikielen ja -kulttuurin tuki -apurahaa voi hakea seuraaviin tarkoituksiin:

- romanikielisen oppimateriaalin laatiminen
- kirjallinen työskentely romanikielellä
- kirjallisuuden kääntäminen romanikielelle
- romanikielen tutkimus
- kielenelvytystä tukevien materiaalien kehittäminen

Apurahaa voi hakea työskentelyyn, hankkeesta aiheutuviin kuluihin tai molempiin yhdessä.

Näiden tarkoitusten lisäksi apurahaa voi hakea sekä Lokakuun että Tammi-kuun haussa **myös muihin romanitaidetta ja -kulttuuria edistäviin tarkoituksiin** esimerkiksi musiikin, teatterin ja kuvataiteen aloilla.

Tällöin apurahaa haetaan tavanomaisena apurahana työskentelyyn, kuluihin tai molempiin tarkoituksiin eli siitä **ei haeta erityiskohteena**.

2022: musiikko Hilja Gröförs, 81 500 €
Omaelämäkerrallisen, vanhoihin romanikuluihin ja -tarpeisiin perustuvan näyttämöteoksen valmistamiseen

Johanna Ruohosen tarkkaavaisia kuulijoita.

Kuvaa 6316 ei ollut materiaaleissa.

Armas Hagert ja Taito Lehmusta.

Etualalla Opetushallituksen asiantuntija Miriam Schwartz.

Työsuunnitelmassa tulee esitellä **mihin apurahaa haetaan, työskentelyn aikataulu sekä oma osaaminen**. Oppimateriaaleja tuottaessa työsuunnitelmassa tulee esitellä materiaalin suunnitellut levityskanavat. Myös luovan kirjallisen työskentelyn ja kääntämisen apurahahakemusten yhteydessä on hyvä esitellä **alustava julkaisukanava**.

Hakemukseen tarvittavat liitteet ovat luetteltuna Apurahojen hakuohjeissa. **Kouluihin suunnattujen** oppimateriaalien hakemusten tueksi voi pyytää lausuntoa Opetushallituksesta (miriam.schwartz(at)oph.fi). Lausunto tulee jättää Kulttuurirahastoon hakuaikana.

Rahoitus kytkeytyy Opetushallituksen laaja-alaiseen Suomen romanikielen elvytysohjelmaan, mutta Opetushallitus **ei osallistu** apurahahakemusten arviointiin.

Apurahat Rahatut Hankinnat Lohjotukset Tietoa meistä Yhteystiedot

ROMANIKIELEN JA -KULTTUURIN TUKI
Hakoaika: 10.10.–31.10.2023 klo 16 asti

Merts Ärling ja Keijo Svart.

Antti Niskanen
Suomen
Kulttuurirahastosta.

Mertsi Ärling on valittu Romano Missio ry:n uudeksi toiminnanjohtajaksi

Romano Missio on Suomen vanhin romanijärjestö, joka on toiminut yli 115 vuotta romaniväestön oikeuksien ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Järjestö keskittyy erityisesti sijaishuoltoon, romanien koulutukseen, työllisyyteen ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen liittyviin kysymyksiin. Erityinen painopiste on naiseryitytyydessä.

Porvoossa asuva toiminnanjohtajana **Mertsi Ärling** on monipuolisesti korkeakoulutettu ja kokenut asiantuntija, jolla on laaja-alainen kokemus johtamisesta, projektinhallinnasta ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Hänen käsialaansa ovat mm. #Työnimi-kampanja, joka nosti työelämärekrytointien yhdenvertaisuuden median ja sitä kautta lähes kaikkien suomalaisten huulille.

Samoin myös Varsinais-Suomessa laajasti tunnettu hyväntekeväisyysjärjestö Operaatio Ruokakassi ry on Ärlingin käsialaa.

Mertsi Ärlingin vahva johtamisosaaminen ja kokemus yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta tuovat uutta energiaa ja näkemystä Romano Mission toimintaan. Hänen johdolla järjestö aikoo vahvistaa entisestään vahvaa ja pitkäjänteistä työtään romaniväestön hyvinvoinnin ja oikeuksien edistämiseksi Suomessa.

- Työ on yhteinen, ei koskaan yhden miehen tai naisen. Haluan, että järjestönä Missio on entistä enemmän koko romaniyhteisön järjestö, toteaa Ärling *

Amari Kultura -hankkeen kansainvälinen leiri järjestetään joulukuussa

4.-8.12.2023 järjestetään ensimmäinen Amari Kultura - Meidän kulttuurimme -hankkeen leiri. Leirille saapuu romani- nuoria Liettuaasta ja Virossa. Hankkeen aikana toteutetaan kaksi leiriä, joista ensimmäisen järjestetään Suomessa ja toinen Liettuassa. Ensi vuonna tavoitteena on toteuttaa romanimusii- kin konsertti Baltiassa. Hankkeen aikana kerätään tietoa osallistujamaiden romaniyhteisöjen jäseniltä siitä, mitä heidän mielestään on romanius, koru-, musiikki- ja taideperinne sekä vuosisatoja vanha suullinen perintö. Hanke on vuoden mittainen ja sitä rahoittaa Erasmus+ -ohjelma. *

Markuksen evankeliumia romaniksi

Suomen Piipaseura ry. pyysi loppuvuodesta 2022 romanikielen asiantuntijatyöryhmää pohtimaan mahdollisuutta kääntää Markuksen evankeliumi romanikielen Kaalo murteelle. Pyynnön takana on Suomen Kirkkohallituksen laajempi tavoite kääntää Raamattua Suomen kotoperäisille vähemmistökielille, (esimerkiksi saame, romani, viittomakieli). Työryhmään nimettiin edustajat Suomen Luterilaisesta Kirkosta **Tuula Åkerlund** ja **Miranda Vuolasranta**, Helluntaikirkosta **Henry Hedman** ja Vapaakirkosta **Henry Lindgren**.

Markuksen evankeliumi on käännetty aiemmin 1970-luvulla tutkija Pertti Valtosen toimesta, aikana jolloin ei vielä ollut paljonkaan kiinnitetty huomiota romanikielen Kaalo murteen tutkimukseen, kielioppirakenteeseen ja sanaston puutteisiin. Pertti Valtosen käännös on toiminut yhtenä raamatunkäännös versiona, jota käännösryhmä on seurannut muiden lähinnä alkukielten käännösten lisäksi. Hankkeen tavoitteena oli myös selvittää, kuinka paljon tämän tyyppinen raamatunkäännös veisi aikaa ja resursseja.

Tämä raamatunkäännös hanke liittyy olennaisesti myös Suomen Romanipoliittisen Ohjelman eli ROMPO 3:n romanikielen asemaa koskeviin kehittämistavoitteisiin.

Markuksen Evankeliumin 16:n luvun käännös on nyt tehty puoleen väliin saakka. Tekstin oikoluku päättyi syyskuun lopussa. Tämän osuuden on tarkoitus viitoittaa romanikielisen raamatunkäännöksen jatkoaskeleita, joista päättää Kirkkohallitus yhteistyössä siellä toimivan Romanikysymysten Neuvottelukunnan kanssa. *

Arkistojen aarteet

Opetushallitus päätti keväällä 2023, että romanien koulutusta, kieltä ja kulttuuria käsittelevät kirjalliset aineistot arkistoidaan sekä Kansallisarkistoon. Arkistomateriaalin järjestämiseen ja järjestelemiseen palkattiin asiantuntijana aiemmin työskennellyt Satu Blomerus.

Toiminta, joka alkoi Opetushallituksen alaisuudessa helmikuussa 1994 sisältää monenlaisia kehityshankkeita ja yhteistyötä monen tahon kanssa. Romaniväestön koulutusyksikön/ koulutustiimin toimintaa tuki ja ohjasi johtoryhmä [myöhemmin ohjausryhmä]. Johto/ohjausryhmä koostui monipuolisesti eri viranomaisista. Ryhmässä oli aina vahva romaniedustus: romanijäseniä oli sekä valtion että yhdistysten edustajina.

Huomattavina kohteina Koulutusyksikön alkuvaiheen toiminnassa olivat kansainväliset hankkeet: Veljeyttä

yli rajojen, Rom-sf ja Rom-Edu -projektit. Myös romanikielen opetuksen tukeminen kansalais- ja kansanopistojen kautta ja muun muassa romanikielisen materiaalin tuottaminen ja romanikielen kesäkoulut kuuluivat toimintaan. Vuosituhannen alussa Opetushallitus teki ensimmäisen romanioppilaiden perusopetuksen selvityksen (2004).

Opetushallituksen organisaation uudistuttua 2007 romanien koulutusasioista vastasi romaniväestön koulutusryhmä yksikön päällikkö Leena Nissilän alaisuudessa. Vuodesta 2008 Opetushallitus liitti romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen laajempaan valtakunnalliseen valtionavustus-toimintaan. Kaikenikäisille romaneille tarkoitetut puhekieltä elvyttävät romanikielen ns. kielipesät toimivat Opetushallituksen valtionavustuksella vuosina 2009–2015. Tällä ajanjaksolla selvitet-

tiin sekä romanioppilaiden tilannetta perusopetuksessa (2011) ja aikuisten romanien koulutustaustoja (2015).

Nykyään romanien koulutusasioita hoidetaan Perusopetus ja varhaiskasvatus -yksikössä. Tältä ajalta on valmistunut ensimmäinen romanilapsia varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa koskeva selvitys (2020) sekä Suomen romanikielen elvytysohjelma vuosille 2023–2030.

Kuluneisiin vuosiin on sisällynyt paljon viranomaisille suunnattuja luentoja, tapaamisia ja yhteistyötä. On hienoa, että Opetushallitus säilyttää ja arkistoi merkittävän ajanjakson romaniväestön koulutuksen kehittämistyön menneisyyttä. Miten mahtavat nykyisen paperittoman arkiston aarteet päätyä historian kirjoitukseen? *

Satu Blomerus

Opetushallitus julkaisee vuoden 2024 alussa koko perheen kuvasanakirjan

Aka diives aro amengo tšeer – Tänään meillä kotona

Daari vena romane kenti Mila ta Miro! Au pinsimeske lensa ja lengo huupaha ta sikju gottavitko sakko divivesko laaviba romano tšimbaha! Pinsimeske vena naaluno merkoske helsibi, sarrakiiresko ħaaben, bjaa-vesko divisi ta streenibi.

Aka diives aro amengo tšeer – Tänään meillä kotona hin hilo huupako romano tšimbako farabosko laavesko liin aro tšeer, aro skoola, aro romano tšimbako niijalesko skooli ta niina froohlaaga gruppene.

Saste aven te rikkavel romano tšimb Milaha ta Miroha!

Tässä tulevat romanilapset Mila ja Miro ja heidän perheensä! Tutustu heihin ja opi hyödyllistä arkipäivän sanastoa. Tutuiksi tulevat esimerkiksi tervehdykset, aamiaisruoat, juhlapäivät ja harrastukset.

Aka diives aro amengo tšeer – Tänään meillä kotona on koko perheen romanikielen kuvasanakirja kotiin, kerhoon, kouluun tai vaikkapa romanikielen kesäkouluun.

Tervetuloa käyttämään romanikieltä Milan ja Miron kanssa!

Kuvasanakirjaa voi tilata Opetushallituksen verkkosivuilta vuoden 2024 alussa.*

Seuraava
lehti ilmestyy
Kesäkuussa
2024

Hyvää joulua
Latšo Diives -lehden
lukijoille!

Latšo Diives -lehden ilmaistilaus

Kirjeposti-
merkki

Nimi

Osoite

.....

Postinumero

Postitoimipaikka

Osoitteenmuutoksen yhteydessä tulee mainita myös entinen osoite.

.....

Opetushallitus
Romaniväestön
koulutus
PL 380
00531 Helsinki